

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

© Prokurator Generalny – Minister Sprawiedliwości, www.pk.gov.pl [Translation already published on the official website of the Polish Ministry of Justice]. Permission to re-publish this translation has been granted by the Polish Prosecutor General for the sole purpose of its inclusion in the Court's database HUDOC

© Prokurator Generalny – Minister Sprawiedliwości, www.pk.gov.pl [Tłumaczenie zostało już opublikowane na oficjalnej stronie Ministerstwa Sprawiedliwości]. Zezwolenie na publikację tego tłumaczenia zostało udzielone przez Prokuratora Generalnego wyłącznie w celu zamieszczenia w bazie Trybunału HUDOC

SEKCJA TRZECIA

SPRAWA VOLODINA PRZECIWKO ROSJI

(Skarga nr 41261/17)

WYROK

STRASBURG

wtorek, 9 lipca 2019 r.

OSTATECZNY
04.11.2019

Wyrok stał się ostateczny zgodnie z warunkami określonymi w art. 44 ust. 2 Konwencji. Może podlegać korekcie wydawniczej.

W sprawie Volodina przeciwko Rosji,

Europejski Trybunał Praw Człowieka (Sekcja Trzecia), zasiadając jako Izba w składzie:

Vincent A. De Gaetano, *Przewodniczący*,
Georgios A. Serghides,
Paulo Pinto de Albuquerque,
Dmitry Dedov,
Alena Poláčková,
María Elósegui,
Erik Wennerström, *sędziowie*,

oraz Fatoş Aracı, *Zastępca Kanclerza Sekcji*,

obradując na posiedzeniu niejawnym w dniu 11 czerwca 2019 r.

wydaje następujący wyrok, który w tym dniu został przyjęty:

POSTĘPOWANIE

1. Sprawa wywodzi się ze skargi (nr 41261/17) przeciwko Federacji Rosyjskiej, wniesionej do Trybunału w dniu 1 czerwca 2017 r. na podstawie art. 34 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności („Konwencji”) przez obywatelkę rosyjską Igorevnę Volodinę („skarżącą”). W 2018 r. skarżąca zmieniła nazwisko (zob. paragraf 39 poniżej).

2. Strona skarżąca była reprezentowana przez Vanessę Kogan, dyrektor Stichting Justice Initiative, organizacji ochrony praw człowieka z siedzibą w Utrechcie (Holandia). Rząd rosyjski („Rząd”) był reprezentowany przez M. Galperina, przedstawiciela Federacji Rosyjskiej w Europejskim Trybunale Praw Człowieka.

3. Skarżąca zarzuciła, że władze rosyjskie nie dopełniły obowiązku zapobiegania przemocy domowej oraz badania i ścigania aktów przemocy domowej, których doświadczyła ze strony byłego partnera, oraz że nie ustanowiły ram prawnych w celu zwalczania dyskryminacji kobiet ze względu na płeć.

4. W dniu 8 stycznia 2018 r. sprawa została zakomunikowana Rządowi. Postanowiono o przyznaniu pierwszeństwa skardze, zgodnie z Regułą 41 Regulaminu Trybunału.

5. Zarówno skarżąca, jak i Rząd przedłożyli uwagi na piśmie. Ponadto wpłynęły uwagi osób trzecich: od Equal Rights Trust – organizacji pozarządowej z siedzibą w Londynie (Zjednoczone Królestwo), której Przewodniczący Izby zezwolił na interwencję w procedurze pisemnej (art. 36 ust. 2 Konwencji i Reguła 44 § 3 Regulaminu Trybunału). Rząd odpowiedział na te uwagi (Reguła 44 § 5 Regulaminu Trybunału).

STAN FAKTYCZNY

I. OKOLICZNOŚCI SPRAWY

6. Skarżąca urodziła się w 1985 r. i mieszka w Uljanowsku.

A. Związek skarżącej z S.

7. Stan faktyczny sprawy, przedstawiony przez strony, można streścić następująco.

1. Pierwsze spotkanie i wspólne zamieszkanie

8. Związek skarżącej z S. rozpoczął się w listopadzie 2014 r., kiedy oboje wspólnie zamieszkali w Uljanowsku.

9. W maju 2015 roku rozstali się po raz pierwszy. Skarżąca wyprowadziła się. S. stał się agresywny – groził, że jeśli skarżąca odmówi powrotu do niego, to zabije i ją i jej syna.

2. Styczeń 2016 r.: uprowadzenie i napaść

10. W dniu 1 stycznia 2016 r. skarżąca zgłosiła policji w okręgu nr 2 w Uljanowsku, że S. uszkodził przednią szybę jej samochodu i zabrał jej dokumenty tożsamości. Następnego dnia skarżąca wycofała zgłoszenie, twierdząc, że odnalazła dokumenty.

11. W dniu 5 stycznia 2016 r. policja odmówiła wszczęcia postępowania karnego, stwierdzając, że skoro dokumenty zostały odnalezione, a S. wymienił pękniętą przednią szybę, to nie doszło do popełnienia przestępstwa. W dniu 6 czerwca 2016 r. nadzorujący zastępcą prokuratora zarządził dodatkowe czynności wyjaśniające, które zakończyły się wydaniem kolejnego postanowienia o odmowie ścigania S. z uwagi na to, że jego działania nie stanowiły żadnego przestępstwa.

12. Skarżąca podjęła decyzję o wyprowadzce od S. i przenieśli się do Moskwy. Nie zostawiła nowego adresu, ale opublikowała swoje CV na portalach internetowych poświęconych poszukiwaniu pracy. Zadzwoił do niej niejaki D. i, podając się za menedżera ds. zasobów ludzkich, zaprosił ją na rozmowę kwalifikacyjną do miejscowości pod Moskwą.

13. W dniu 21 stycznia 2016 roku D. odebrał ją samochodem i odjechali. Po drodze z tylnej części pojazdu wyłonił się S., któremu D. przekazał kluczyki do samochodu. S. zabrał skarżącą telefon komórkowy i rzeczy osobiste oraz oznajmił jej, że wracają do Uljanowska.

14. Po powrocie do Uljanowska, w dniu 25 stycznia 2016 roku, S. uderzył skarżącą w twarz oraz w brzuch. Skarżąca trafiła do Centralnego Szpitala w Uljanowsku, gdzie lekarze stwierdzili u niej obrażenia tkanek miękkich głowy. Stwierdzono również, że skarżąca była w dziewiątym tygodniu ciąży,

ale istniało ryzyko poronienia. Skarżąca zgodziła się poddać aborcji. Zadzwoiła też na policję, aby zgłosić pobicie.

15. W dniu 29 stycznia 2016 r. policja odmówiła wszczęcia postępowania, ponieważ ze strony skarżącej nie wpłynęła żadna pisemna skarga na S. W dniu 2 lutego 2016 r. zastępca prokuratora nadzorującego zarządził dodatkowe czynności wyjaśniające.

16. W dniu 31 marca 2016 r. policja uzyskała od skarżącej pisemne oświadczenie o wycofaniu skarg i odmowie poddania się badaniu lekarskiemu. W dniu 1 kwietnia 2016 r. policja odmówiła wszczęcia postępowania w związku z brakiem skargi ze strony pokrzywdzonej. Prokurator nadzorujący uchylił to postanowienie, ale 29 czerwca 2016 r. policja wydała ostateczne postanowienie o odmowie wszczęcia postępowania, uznając, że nie popełniono przestępstwa.

3. Maj 2016 r.: napaść

17. W dniu 18 maja 2016 roku S. uderzył skarżącą pięścią w twarz, rzucił ją na ziemię i zaczął dusić. Skarżąca zgłosiła zajście na policji w Uljanowsku, gdzie zaprotokołowano jej obrażenia, w tym siniaki na lewej stronie twarzy oraz otarcia na ramionach, łokciach, goleniach i udach.

18. Policja w Uljanowsku ustaliła, że zdarzenia miały miejsce w obwodzie samarskim i przekazała sprawę funkcjonariuszom w tym obwodzie. W dniu 9 sierpnia 2016 r. policja w Samarze otrzymała akta i poprosiła skarżącą o poddanie się badaniu lekarskiemu, czego ta odmówiła.

19. W dniu 12 sierpnia 2016 r. policja odmówiła wszczęcia postępowania karnego. Po wysłuchaniu skarżącej i S., policja uznała, że nie popełniono przestępstwa podlegającego ściganiu: groźby słowne S. nie były wystarczająco konkretne, aby stanowiły przestępstwo z art. 119 Kodeksu karnego (groźba pozbawienia życia lub uszkodzenia ciała), a pojedynczy cios pięścią nie podlegał ściganiu z art. 116 (pobicie), gdyż do takiej kwalifikacji prawnej wymagane jest zadanie dwóch lub większej liczby ciosów. Prokurator nadzorujący uchylił to postanowienie, ale w dniu 28 września 2016 r. policja ponownie wydała postanowienie o odmowie ścigania, uznając, że nie popełniono przestępstwa.

4. Lipiec 2016 r.: napaść i usiłowanie pozbawienia życia skarżącej

20. W maju 2016 r. skarżąca wróciła do Moskwy, gdzie miała nadzieję ukryć się przed S.

21. W dniu 30 lipca 2016 r., kiedy skarżąca miała odjechać samochodem spod swojego domu, S. otworzył drzwi auta i zaatakował ją. Sąsiedzi, którzy byli świadkami zajścia, wezwali policję. Tego samego dnia skarżąca złożyła zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa przeciwko S. oświadczając, że był on agresywny i groził jej śmiercią.

22. W dniu 1 sierpnia 2016 r. skarżąca otrzymała od S. wiadomość SMS z informacją, że uszkodził hydrauliczny układ hamulcowy w jej samochodzie. Skarżąca zadzwoniła na policję. Funkcjonariusz przybył na miejsce i dokonał oględzin szkody, zauważając przecięcie plastikowego przewodu osłonowego zawierającego wiązkę przewodów oraz kałużę przezroczystej cieczy obok tylnego prawego koła.

23. W dniu 8 sierpnia 2016 r. policja w rejonie możajskim odmówiła wszczęcia postępowania karnego. Stwierdzono, że skarżąca i S. „znali się, wcześniej mieszkali razem i prowadzili wspólne gospodarstwo domowe”, że skarżąca nie przedstawiła niezależnego oszacowania szkód wyrządzonych w jej samochodzie, że pojedynczy cios nie stanowił przestępstwa z art. 116 Kodeksu karnego oraz że groźby słowne nie były „ani realne, ani konkretne”, przez co nie podlegały ściganiu z art. 119.

24. W dniu 16 września 2016 r. skarżąca złożyła wniosek do sądu rejonowego w Kuncewie (Moskwa) o ponowną kontrolę sądową postanowienia z 8 sierpnia 2016 r. Podniosła w szczególności, że policja nie wzięła pod uwagę historii wiadomości SMS, z której wynikało, że S. miał zamiar spowodować śmierć skarżącej poprzez uszkodzenie hamulców w jej samochodzie.

25. W dniu 20 września 2016 r. prokurator nadzorujący uchylił postanowienie z dnia 8 sierpnia 2016 r., które określił jako przedwczesne i niekompletne. Poleciał policji uwzględnienie wiadomości SMS od S.

26. Orzeczeniem z dnia 14 października 2016 r., które zostało utrzymane w mocy w postępowaniu odwoławczym w dniu 1 grudnia 2016 r., sąd rejonowy w Kuncewie oddalił zażalenie skarżącej, uznając, że sprawa stała się bezprzedmiotowa, skoro prokurator wydał postanowienie o podjęciu dodatkowych czynności wyjaśniających.

27. W dniach 28 października i 24 grudnia 2016 r. policja wydała kolejne postanowienia o odmowie ścigania S. z uwagi na to, że jego działania nie stanowiły przestępstwa.

5. Wrzesień 2016 r.: urządzenie śledzące

28. We wrześniu 2016 r. skarżąca znalazła w podszewce swojej torebki urządzenie elektroniczne, które jej zdaniem było lokalizatorem GPS umieszczonym tam przez S.

29. W dniu 5 października 2016 roku skarżąca zgłosiła swoje podejrzenia do Komitetu Śledczego dla rejonu Kuncewo w Moskwie. W dniu 9 marca 2017 r. zgłoszenie zostało przekazane do biura specjalnych przedsięwzięć technicznych policji federalnej (ros. Бюро специальных технических мероприятий ГУ МВД РФ). Według rządu, biuro dołączyło sprawozdanie do akt, nie podejmując żadnych czynności wyjaśniających. Wszczęto dochodzenie wewnętrzne.

6. Marzec 2018 r.: publikacja zdjęć

30. Na początku 2018 r. S. udostępnił prywatne zdjęcia skarżącej na portalu społecznościowym bez jej zgody. W dniu 6 marca 2018 r. policja wszczęła postępowanie karne z art. 137 Kodeksu karnego Federacji Rosyjskiej (naruszenie prywatności). Na dzień złożenia przez skarżącą ostatnich oświadczeń w lipcu 2018 r. dochodzenie nie przyniosło żadnych rezultatów.

7. Marzec 2018 r.: groźby i napaść

31. W dniu 12 marca 2018 r. skarżąca złożyła na policji zawiadomienie o telefonach z pogroźkami, które otrzymała od S. poprzedniej nocy oraz o jego nieproszonej obecności przed jej domem wcześniej tego samego dnia. W dniu 21 marca 2018 r. policja odmówiła wszczęcia postępowania karnego, stwierdzając, iż nie zachodziło niebezpieczeństwo, że S. zrealizuje groźbę pozbawienia życia skarżącej, ponieważ „[skarżąca] była w swoim mieszkaniu, podczas gdy [S.] pozostawał w swoim samochodzie i nie poszedł do jej mieszkania”.

32. O godz. 1:30 w nocy 21 marca 2018 r. skarżąca wezwała taksówkę w zamiarze odwiedzenia koleżanki. Krótco po tym, jak wsiadła do taksówki, zobaczyła jadący za nią samochód S.. Udało mu się zatrzymać taksówkę, po czym wyciągnął z niej skarżącą i zaczął ciągnąć w kierunku swojego auta. Taksówkarz nie interweniował. Obawiając się o swoje życie, skarżąca rozpyliła gaz łzawiący w twarz S. S. kilkakrotnie ją popchnął, zabrał jej torebkę i odjechał. Skarżąca udała się na posterunek policji i złożyła zawiadomienie o napaści i kradzieży jej rzeczy osobistych, w tym dwóch telefonów komórkowych i dokumentów tożsamości. Taksówkarz złożył zeznania na policji.

33. Wkrótce potem na komisariat policji przybył S. ze swoim adwokatem i zwrócił skarżącej torebkę, ale bez telefonów ani dokumentów. Oświadczył, że to on zapłacił za telefony i pozwolił skarżącej korzystać z nich według własnego uznania. Poprosił skarżącą o ich zwrot, ale odmówiła i dlatego ją śledził.

34. Następnego dnia skarżąca znalazła swoje dokumenty w skrzynce pocztowej. S. zaniósł później telefony na policję, a policja zwróciła je skarżącej za pokwitowaniem.

35. W dniu 20 kwietnia 2018 r. policja odmówiła wszczęcia dochodzenia w sprawie zarzucanej kradzieży telefonów, uzasadniając to tym, że zostały one zwrócone skarżącemu. Sprawa groźb i napaści została przekazana miejscowej policji w celu przeprowadzenia dodatkowego dochodzenia.

36. W dniu 26 kwietnia 2018 r. miejscowa policja wydała postanowienie o niewszczynaniu postępowania w sprawie groźb, nie znalazłszy przesłanek wskazujących na popełnienie przestępstwa. Zdaniem policji ani groźby, ani

działania ze strony S. nie były na tyle przekonujące, aby uznać groźby śmierci za „realne”.

8. Wniosek o objęcie ochroną państwową

37. W dniu 22 marca 2018 r. skarżąca zwróciła się do policji o objęcie jej ochroną państwową, powołując się na swój status poszkodowanej w postępowaniu karnym dotyczącym publikacji jej zdjęć (zob. paragraf 30 powyżej). Wniosek został przekazany do obwodowej komendy policji, która wydała opinię skierowaną do prowadzącego sprawę śledczego, że wniosek skarżącej jest bezzasadny:

„[N]ie stwierdzono realnych zagrożeń dla osoby skarżącej lub jej mienia ze strony [S.] ani członków jego rodziny w związku z udziałem [skarżącej] w postępowaniu karnym. Groźby, które wcześniej zgłaszała [skarżąca], są wynikiem osobistej wrogości [личных неприязненных отношений] między nimi oraz zazdrości [S.]. [S.] przebywa obecnie w Moskwie, poza obwodem uljanowskim, i twierdzi, że nie planuje powrotu ...”

38. Ponieważ jednak nie podjęto żadnej formalnej decyzji w sprawie wniosku skarżącej, wniosła ona skargę do sądu. W dniu 16 kwietnia 2018 roku zawołzski sąd rejonowy w Uljanowsku uznał, że niewydanie formalnej decyzji było niezgodne z prawem. Odmówił zaś wydania orzeczenia w kwestii, czy skarżącej należy przyznać ochronę państwową, pozostawiając tę kwestię do rozstrzygnięcia policji.

9. Zmiana nazwiska

39. W dniu 30 sierpnia 2018 r. skarżąca wniosła o urzędową zmianę imienia i nazwiska. Wystąpiła o to bojąc się o swoje bezpieczeństwo, aby S. nie mógł jej znaleźć i śledzić jej ruchów.

B. Informacje na temat przemocy ze względu na płeć w Rosji

40. Skarżąca przedłożyła następujące informacje statystyczne i badania dotyczące przemocy ze względu na płeć w Rosji.

41. Z poświadczonych wyciągów ze statystyk Ministerstwa Spraw Wewnętrznych dotyczących „przestępstw popełnionych w rodzinie lub gospodarstwie domowym” (ros. преступления в сфере семейно-бытовых отношений) wynika, że w 2015 r. policja zarejestrowała łącznie 54 285 takich przestępstw, w których skrzywdzono 32 602 kobiety i 9 118 nieletnich. Dokładniej, w 2015 r. odnotowano 16 039 przypadków pobicia (art. 116 Kodeksu karnego), w których ofiarami było 9 947 kobiet i 6 680 niepełnoletnich. Odnotowano 22 717 przypadków gróźb śmierci lub poważnego uszkodzenia ciała (art. 119 Kodeksu karnego), z czego 15 916 ofiar stanowiły kobiety, a 967 osoby niepełnoletnie.

W 2016 r. ogólna liczba takich przestępstw wzrosła do 65 535, przy czym ofiarami były 42 164 kobiety i 8 989 niepełnoletnich. Odnotowano 25 948 przypadków pobicia, z czego 19 068 dotyczyło kobiet, a 6 876 nieletnich. Liczba gróźb pozbawienia życia lub uszkodzenia ciała wyniosła 21 730, przy czym 15 820 skierowano wobec kobiet i 890 wobec nieletnich.

W 2017 r. ogólna liczba przestępstw w rodzinie spadła do 38 311. Z tego 24 058 przestępstw popełniono wobec kobiet, a 2 432 wobec nieletnich. Odnotowano 1780 przypadków pobicia typu kwalifikowanego (art. 116), w tym 1450 napaści na kobiety i 250 na nieletnich. Odnotowano 486 przypadków „powtórnego pobicia” (art. 116 §1), w których 344 ofiary były kobietami, a 119 nieletnimi. Łącznie odnotowano 20 848 przypadków groźby pozbawienia życia lub uszkodzenia ciała dotyczących 15 353 kobiet i 900 nieletnich.

42. *Zdrowie reprodukcyjne ludności Rosji w 2011 r.*, wspólne badanie przeprowadzone przez rosyjską Federalną Służbę Statystyczną i Ministerstwo Zdrowia, wykazało, że 38 % rosyjskich kobiet było obiektami przemocy werbalnej, a kolejne 20 % doświadczyło przemocy fizycznej. 26 % z tej ostatniej grupy nie powiedziało nikomu o tym, co się stało. Spośród tych, które powiedziały komukolwiek, większość (73 %) zwierzyła się przyjaciołom lub rodzinie, 10 % zgłosiło incydent na policję, 6 % odwiedziło lekarza, a 2% spotkało się z prawnikiem.

43. W ramach wspólnego badania przeprowadzonego przez Instytut Badań Społecznych i Ekonomicznych Ludności Rosyjskiej Akademii Nauk i Instytut Ekonomii Karelskiego Centrum Nauki, pt. *Przemoc w rosyjskich rodzinach w Północno-Zachodnim Okręgu Federalnym*, w latach 2014-15 przeprowadzono ankietę wśród 1 439 uczestników w wieku od 18 do 64 lat w Republice Karelii. Większość respondentów (51,4 %) albo doświadczyła przemocy domowej, albo знаła kogoś, kto doświadczył. W ponad połowie przypadków ofiarami takiej przemocy były kobiety, a także dzieci (31,5 %), seniorzy (15 %) i mężczyźni (2 %).

44. W „raporcie alternatywnym” dla Komitetu CEDAW sporządzonym przez Centrum ANNA na rzecz zapobiegania przemocy – rosyjską organizację pozarządową – przedstawiono ogólną ocenę sytuacji w zakresie przemocy domowej na podstawie badania obserwacyjnego przeprowadzonego w Rosji w latach 2010-2015. W treści raportu stwierdzono, że obserwatorzy odnotowali przemoc w takiej czy innej formie w co czwartej rodzinie, że dwie trzecie zabójstw było spowodowanych motywami rodzinnymi/domowymi, że około 14 000 kobiet ginie co roku z rąk swoich mężów lub krewnych i że do 40 % wszystkich poważnych przestępstw z użyciem przemocy jest popełnianych w rodzinach.

45. W raporcie Wysokiego Komisarza ds. Praw Człowieka Rosji z 2017 roku odnotowano brak postępu w rozwiązywaniu problemu przemocy domowej (s. 167-69, tłumaczenie z języka rosyjskiego):

„Skargi kierowane do Wysokiego Komisarza wskazują, że problem [przemocy domowej] jest aktualny [...] Tysiące kobiet i dzieci cierpi z powodu konfliktów rodzinnych. Niestety nie ma oficjalnych danych statystycznych.

Pomimo aktualności tego problemu nie przyjęto żadnych szczególnych przepisów zapewniających zapobieganie przestępstwom w rodzinie i gospodarstwach domowych i ich ściganie. Od początku lat 90. opracowano ponad czterdzieści projektów ustaw, ale żaden z nich nie został przyjęty [...]

Faktyczne przypadki przemocy wobec kobiet pozostają w znacznej części nieujawnione. Wiele kobiet woli się z tym pogodzić lub szukać sposobów rozwiązania problemu bez angażowania organów władz, ponieważ nie spodziewają się, że znajdą u nich wsparcie. Niestety praktyka pokazała, że skargi kobiet dotyczące gróźb przemocy były traktowane z niewielką uwagą.

W grudniu 2017 roku opinią publiczną wstrząsnął incydent w obwodzie moskiewskim: niejaki G., chcąc zamanifestować swoją dominującą pozycję i działając z zazdrości, odrąbał ręce swojej żonie. Wcześniej groził jej śmiercią i mówił, że ją okaleczy. Osiemnaście dni przed zdarzeniem kobieta zgłosiła groźby dzielnicomu, którego interwencja ograniczyła się jedynie do pouczenia [...]

Wysoki Komisarz popiera publiczną debatę na temat przystąpienia Rosji do konwencji stambulskiej Rady Europy...”

II. ISTOTNE PRZEPISY PRAWA KRAJOWEGO

46. Rozdział 16 rosyjskiego Kodeksu karnego obejmuje przestępstwa przeciwko osobie, w tym zabójstwo i nieumyślne spowodowanie śmierci (art. 105-109) oraz napaść ze skutkiem uszkodzenia ciała w trzech różnych stopniach (art. 111-115). „Ciężkie uszkodzenie ciała” (art. 111) może obejmować utratę części ciała lub przerwanie ciąży; „średnie uszkodzenie ciała” (art. 112) prowadzi do długotrwałego rozstroju zdrowia lub utraty zdolności do pracy, a „lekkie uszkodzenie ciała” (art. 115) obejmuje obrażenia, których gojenie trwa do dwudziestu jeden dni. Spowodowanie ciężkiego lub średniego uszkodzenia ciała podlega ściganiu z oskarżenia publicznego; przestępstwo skutkujące „lekkim uszkodzeniem ciała” podlega ściganiu z oskarżenia prywatnego, co oznacza, że wszczęcie i prowadzenie postępowania karnego pozostawia się pokrzywdzonemu, który musi zebrać dowody, ustalić sprawcę, zapewnić zeznania świadków i wnieść oskarżenie do sądu. Postępowanie z oskarżenia prywatnego może zostać zakończone na każdym etapie, aż do wydania wyroku, jeśli pokrzywdzony zgodzi się wycofać zarzuty.

47. Inne formy napaści, które mogą powodować ból fizyczny bez skutku w postaci rzeczywistego uszkodzenia ciała, są traktowane jako „pobicie” (ros. побои), wchodzące w zakres art. 116. Przepis ten był ostatnio kilkakrotnie zmieniany.

48. Do dnia 3 lipca 2016 r. każda forma „pobicia” stanowiła przestępstwo zagrożone karą grzywny, prac społecznych lub pozbawienia wolności do trzech miesięcy. Pobicie kwalifikowanego typu zagrożone jest karą

pozbawienia wolności na dłuższy okres. Ściganie przestępstwa pozostawiono prywatnej inicjatywie pokrzywdzonego. Prawo nie rozróżniało rozmaitych kontekstów, w których przestępstwo mogło zostać popełnione: czy w rodzinie, czy między obcymi.

49. W dniu 3 lipca 2016 r. przepis ten został istotnie zmieniony.

Po pierwsze, podstawowy (niekwalifikowany) typ pobicia został zdekryminalizowany i przekwalifikowany na wykroczenie.

Po drugie, dodano nowy typ pobicia, który obejmował czyn popełniony wobec „osób najbliższych” tj. małżonków, rodziców, rodzeństwa i partnerów pozostających we wspólnym gospodarstwie domowym, i podlegał karze pozbawienia wolności. Ten typ pobicia był ścigany w systemie mieszanym, „publiczno-prywatnym”, który ma zastosowanie do niektórych innych przestępstw, takich jak zgwałcenie. Postępowanie wszczynało się na wniosek ofiary, ale późniejsze ściganie i oskarżenie prowadziły władze, bez możliwości przerwania nawet za zgodą ofiary.

Po trzecie, do Kodeksu karnego dodano nowy art. 116 §1. Określał nowe przestępstwo „ponownego pobicia” rozumiane jako pobicie popełnione przez osobę, która została skazana za te same czyny w postępowaniu w sprawie o wykroczenie w ciągu poprzednich dwunastu miesięcy i której czyny nie stanowiły pobicia kwalifikowanego z art. 116. Przestępstwo to może być ścigane tylko z oskarżenia prywatnego i podlega karze grzywny lub pozbawienia wolności do trzech miesięcy.

50. W dniu 7 lutego 2017 r. odniesienie do „osób najbliższych” zostało usunięte z opisu pobicia typu kwalifikowanego w treści art. 116 w celu dekryminalizacji czynów polegających na pobiciu, popełnionych przez małżonków, rodziców lub partnerów. Jediną pozostałą formą pobicia typu kwalifikowanego jest pobicie z pobudek rasowych, etnicznych, społecznych lub związanych z zakłócaniem porządku publicznego (ros. хулиганские).

III. WŁAŚCIWE MATERIAŁY MIĘDZYNARODOWE

A. Powszechnie obowiązujące normy dotyczące przemocy wobec kobiet

1. Konwencja CEDAW i jej interpretacja

51. Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet ("Konwencja CEDAW"), którą Rosja ratyfikowała w dniu 23 stycznia 1981 r., ustanawia kompleksowe ramy międzynarodowe, w których przemoc wobec kobiet ze względu na płeć jest postrzegana jako przejaw historycznej nierówności stosunku władzy między kobietami a mężczyznami. Odpowiednie przepisy tej konwencji stanowią:

Artykuł I

„W rozumieniu niniejszej konwencji określenie „dyskryminacja kobiet” oznacza wszelkie zróżnicowanie, wyłączenie lub ograniczenie ze względu na płeć, które powoduje lub ma na celu uszczuplenie albo uniemożliwienie kobietom, niezależnie od ich stanu cywilnego, przyznania, realizacji bądź korzystania na równi z mężczyznami z praw człowieka oraz podstawowych wolności w dziedzinach życia politycznego, gospodarczego, społecznego, kulturalnego, obywatelskiego i innych.”

Artykuł 2

„Państwa Strony potępiają dyskryminację kobiet we wszelkich jej formach oraz zgadzają się prowadzić, za pomocą wszelkich odpowiednich środków i bez zwłoki, politykę likwidującą dyskryminację kobiet i w tym celu zobowiązują się:

[...]

b) podjąć stosowne kroki ustawodawcze i inne działania, obejmujące tam, gdzie jest to niezbędne, sankcje i zabraniające wszelkiej dyskryminacji kobiet,

c) ustanowić ochronę prawną praw kobiet na zasadach równości z mężczyznami oraz zapewnić w drodze postępowania przed właściwymi sądami państwowymi i innymi organami publicznymi skuteczną ochronę kobiet przed wszelkimi aktami dyskryminacji,

d) powstrzymywać się od wszelkich działań i praktyk dyskryminujących kobiety i zapewnić, aby władze i organy publiczne działały zgodnie z tym obowiązkiem,

e) podejmować wszelkie stosowne kroki, aby likwidować dyskryminację kobiet przez jakiegokolwiek osoby, organizacje i przedsiębiorstwa,

f) podejmować wszelkie stosowne kroki, łącznie z ustawodawczymi, w celu zmiany lub uchylenia wszelkich ustaw, zarządzeń, zwyczajów lub praktyk, które stanowią dyskryminację kobiet,

g) uchylić wszelkie przepisy karne, które dyskryminują kobiety.”

Artykuł 3

„Państwa Strony podejmą we wszystkich dziedzinach, a w szczególności w dziedzinie życia politycznego, społecznego, gospodarczego i kulturalnego, wszelkie stosowne kroki, w tym również ustawodawcze, dla zapewnienia pełnego rozwoju i awansu kobiet w celu zapewnienia im posiadania i wykonywania praw człowieka oraz podstawowych wolności na zasadach równości z mężczyznami.”

Artykuł 5

„Państwa Strony podejmą wszelkie stosowne kroki w celu:

a) zmiany społecznych i kulturowych wzorców zachowania mężczyzn i kobiet w celu osiągnięcia likwidacji przesądów i zwyczajów lub innych praktyk, opierających się na przekonaniu o niższości lub wyższości jednej z płci albo na stereotypach roli mężczyzny i kobiety [...].”

52. Komitet ONZ ds. Eliminacji Dyskryminacji Kobiet („Komitet CEDAW”) – organ ekspercki ONZ, który monitoruje przestrzeganie Konwencji CEDAW – ustalił w swoim zaleceniu ogólnym nr 19 (1992), że „przemoc ze względu na płeć jest formą dyskryminacji, która poważnie ogranicza zdolność kobiet do korzystania z praw i wolności na zasadzie równości z mężczyznami” (§ 1) oraz że „pełne wdrożenie Konwencji wymagało od państw podjęcia pozytywnych środków w celu

wyeliminowania wszelkich form przemocy wobec kobiet” (§ 4). Wyjaśnił ponadto, że taka przemoc „upośledza lub niweczy korzystanie przez kobiety z praw człowieka i podstawowych wolności wynikających z ogólnego prawa międzynarodowego lub z konwencji dotyczących praw człowieka” (§ 7) i przedstawił konkretne zalecenia dla Państw Stron, w tym zalecenie zachęcania do „gromadzenia danych statystycznych i prowadzenia badań dotyczących zakresu, przyczyn i skutków przemocy oraz skuteczności środków zapobiegania i przeciwdziałania przemocy” (§ 24).

53. W Zaleceniu Ogólnym nr 28 (2010) w sprawie podstawowych obowiązków Państw Stron na mocy art. 2 Konwencji CEDAW, Komitet CEDAW zauważył, że „Państwa Strony mają obowiązek dochowania należytej staranności w zakresie zapobiegania, badania, ścigania i karania ... aktów przemocy ze względu na płeć” (§ 9).

54. W Zaleceniu Ogólnym Komitetu CEDAW nr 33 (2015) w sprawie dostępu kobiet do wymiaru sprawiedliwości wezwano państwa do „podjęcia kroków w celu zagwarantowania, by kobiety nie były narażane na nieuzasadnione opóźnienia dotyczące wniosków o wydanie nakazu ochrony oraz by wszystkie sprawy karne dotyczące dyskryminacji ze względu na płeć, w tym sprawy dotyczące przemocy, były rozpatrywane w sposób terminowy i bezstronny” (§ 51 lit. j)).

55. W 2017 roku Komitet CEDAW przyjął Zalecenie Ogólne nr 35 dotyczące przemocy wobec kobiet ze względu na płeć, aktualizujące Zalecenie Ogólne nr 19. Zauważono, że interpretacja dyskryminacji przedstawiona w poprzedniej rekomendacji została potwierdzona przez wszystkie państwa oraz że *opinio iuris* i praktyka państwowa sugerują, by zakaz przemocy wobec kobiet ze względu na płeć stał się zasadą zwyczajowego prawa międzynarodowego (§§ 1-2). Wskazano, że „przemoc wobec kobiet ze względu na płeć [była] zakorzeniona w czynnikach związanych z płcią, takich jak ideologia uprawnień i przywilejów mężczyzn w stosunku do kobiet, normy społeczne dotyczące męskości, potrzeba zapewnienia męskiej kontroli lub władzy, egzekwowania ról płciowych bądź zapobiegania lub karania tego, co jest uważane za niedopuszczalne zachowanie kobiet oraz zniechęcania do takiego zachowania. Czynniki te przyczyniają się również do otwartego lub ukrytego przyzwolenia społecznego na przemoc wobec kobiet ze względu na płeć, często nadal uważaną za sprawę prywatną, oraz do powszechnej bezkarności w tym zakresie” (§ 19). Komitet potwierdził, że „przemoc wobec kobiet ze względu na płeć stanowi dyskryminację wobec kobiet w rozumieniu art. 1, a zatem ma związek ze wszystkimi zobowiązaniami wynikającymi z [CEDAW]” (§ 21). Wymienił on obowiązki należytej staranności, jakie mają Państwa Strony w odniesieniu do działań i zaniechań ze strony podmiotów niepaństwowych (§ 24 lit. b)):

„Artykuł 2 lit. e) [CEDAW] wyraźnie stanowi, że Państwa Strony są zobowiązane podejmować wszelkie stosowne kroki, aby likwidować dyskryminację kobiet przez

jakiegokolwiek osoby, organizacje i przedsiębiorstwa. Obowiązek ten, często określany jako obowiązek należytej staranności, leży u podstaw Konwencji jako całości i w związku z tym Państwa Strony będą odpowiedzialne, jeśli nie podejmą wszelkich stosownych środków w celu zapobiegania, jak również badania, ścigania, karania i zapewnienia zadośćuczynienia za działania lub zaniechania ze strony podmiotów niepaństwowych, które skutkują przemocą wobec kobiet ze względu na płeć [...] W ramach obowiązku zachowania należytej staranności Państwa Strony muszą przyjąć i wdrożyć różnorodne środki w celu zwalczania aktów przemocy wobec kobiet ze względu na płeć, popełnianych przez podmioty niepaństwowe. Są one zobowiązane do ustanowienia prawa, instytucji i systemu przeciwdziałania takiej przemocy. Ponadto Państwa Strony są zobowiązane do zapewnienia skutecznego funkcjonowania takich środków w praktyce oraz ich wspierania i sumiennego egzekwowania przez wszystkie podmioty i organy państwowe. Niepodjęcie przez Państwo Stronę wszelkich odpowiednich środków w celu zapobieżenia aktom przemocy wobec kobiet ze względu na płeć, gdy władze tego państwa wiedzą lub powinny wiedzieć o zagrożeniu przemocą, lub zaniechanie ścigania, oskarżenia i karania oraz niezapewnienie zadośćuczynienia ofiarom/osobom dotkniętym taką przemocą, stanowi milczące przyzwolenie lub zachętę do aktów przemocy wobec kobiet ze względu na płeć. Takie uchybienia lub zaniechania stanowią naruszenia praw człowieka.” (pominięto przypisy)

56. W sprawie *V.K. przeciwko Bułgarii* (komunikat nr 20/2008, 15 października 2008 r.) Komitet CEDAW przyjął pogląd, że „przemoc ze względu na płeć, stanowiąca dyskryminację w rozumieniu art. 2 w związku z art. 1 Konwencji [CEDAW] i Zalecenia Ogólnego nr 19 nie musi wiązać się z bezpośrednim i natychmiastowym zagrożeniem życia lub zdrowia ofiary” (§ 9.8). Oceniając, czy należy wydać nakaz ochrony, sądy powinny brać pod uwagę wszystkie formy przemocy wobec kobiet, nie lekceważąc ich cierpienia emocjonalnego i psychicznego, ani dotychczasowej historii przemocy domowej. Ponadto, standard dowodowy, który ofiara musi spełnić, aby otrzymać nakaz ochrony, nie powinien być równy standardowi dowodowemu wymaganemu w sprawach karnych – czyli „ponad uzasadnioną wątpliwość” – ponieważ taki standard dowodowy jest nadmiernie wysoki i niezgodny z Konwencją CEDAW (§ 9.9).

2. Specjalni sprawozdawcy ONZ

57. W raporcie (A/HRC/31/57) przyjętym na trzydziestej pierwszej sesji Rady Praw Człowieka, która odbyła się w dniach 29 lutego – 24 marca 2016 roku, specjalny sprawozdawca ONZ ds. tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania ocenił możliwość zastosowania zakazu tortur w prawie międzynarodowym do przypadków osobliwych doświadczeń kobiet. Powtórzył, że „pełne uwzględnienie perspektywy płci w każdej analizie tortur i złego traktowania ma kluczowe znaczenie dla zapewnienia, by naruszenia zakorzenione w dyskryminujących normach społecznych dotyczących płci i seksualności zostały w pełni rozpoznane, uwzględnione i objęte działaniami zaradczymi” (§ 6) oraz że „kiedy państwo wie lub powinno wiedzieć, że kobieta znajduje się w niebezpieczeństwie, musi ono podjąć pozytywne kroki w celu zapewnienia

jej bezpieczeństwa, nawet jeśli ona sama waha się przed podjęciem działań prawnych” (§ 12). Stwierdził:

„55. [...] Przemoc domowa jest równoznaczna ze złym traktowaniem lub torturami, gdy państwa przyzwalają na zabronione postępowanie poprzez brak ochrony ofiar oraz na czyny zabronione, o których wiedziały lub powinny były wiedzieć, w sferze prywatnej [...] Państwa ponoszą międzynarodową odpowiedzialność za tortury, gdy – poprzez obojętność, bezczynność lub bierność prokuratorską czy sądową – nie dochowują należytej staranności w zapewnieniu ochrony przed taką przemocą lub gdy legitymizują przemoc domową, na przykład pozwalając mężom na „karcenie” żon lub nie uznając za przestępstwo gwałtu małżeńskiego, czyli czynów, które mogą stanowić tortury.

56. Społeczna obojętność wobec statusu podporządkowania kobiet, a nawet poparcie dla niego, wraz z istnieniem dyskryminujących praw i wzorców państwa, które nie karze sprawców i nie chroni ofiar, stwarzają warunki, w których kobiety mogą doświadczać systematycznego cierpienia fizycznego i psychicznego pomimo pozornej swobody stawienia oporu. W tym kontekście przyzwolenie państwa na przemoc domową może przybierać różne formy, zaś niektóre z nich mogą być subtelnie ukryte (A/HRC/7/3). Akceptowanie przez państwa przemocy domowej i tolerancyjne podejście tego zjawiska, czego przejawem jest nieskuteczność wymiaru sprawiedliwości nosząca znamiona dyskryminacji, a w szczególności zaniechanie ścigania, oskarżenia i karania sprawców, może stworzyć klimat sprzyjający przemocy domowej i stanowi ustawiczne odmawianie dostępu do sprawiedliwości ofiarom, równoznaczne z ciągłym naruszaniem praw człowieka przez państwo.”

58. W swoim raporcie na temat przemocy wobec kobiet, jej przyczyn i skutków przyjętym podczas trzydziestej piątej sesji Rady Praw Człowieka w dniach 6-23 czerwca 2017 r., specjalny sprawozdawca ONZ ds. przemocy wobec kobiet wskazał kluczowe elementy podejścia do środków ochrony opartego na prawach człowieka:

„112. Państwa dokonują niezbędnych zmian w ustawodawstwie krajowym, aby zapewnić należyte egzekwowanie nakazów ochrony przez funkcjonariuszy publicznych oraz ich łatwą dostępność.

a) państwa zapewniają, by właściwe organy uzyskały uprawnienia do wydawania nakazów ochrony w przypadkach wszelkich form przemocy wobec kobiet. Takie środki winny być łatwo dostępne i egzekwowane w celu zapewnienia dobrostanu i bezpieczeństwa osób objętych ochroną na ich podstawie, w tym dzieci.

b) Nakazy ochrony służące natychmiastowej ochronie w przypadku bezpośredniego zagrożenia przemocą (nakazy nadzwyczajne) powinny być dostępne również *ex parte* i obowiązywać do czasu wejścia w życie długoterminowych nakazów ochrony po rozprawie sądowej. Powinny one być dostępne na podstawie oświadczenia lub zeznań ofiary, ponieważ pozyskiwanie dalszych dowodów może wiązać się ze zwłoką, a tym samym narażeniem ofiary na większe ryzyko. Zazwyczaj taki nakaz ochrony powinien obejmować nakaz opuszczenia miejsca zamieszkania ofiary przez sprawcę na odpowiedni okres czasu oraz zakaz wchodzenia do mieszkania lub kontaktowania się z ofiarą przez sprawcę.

c) Dostępność nakazów ochrony: i) musi mieć niezależny lub uzupełniający charakter w stosunku do innych postępowań, takich jak postępowanie karne przeciwko sprawcy lub postępowanie rozwodowe; ii) nie może być uzależniona od wszczęcia postępowania karnego iii) musi być dopuszczona w kolejnych postępowaniach. Wiele form

przemocy, w szczególności przemoc domowa, to zachowania rozciągnięte w czasie, dlatego nie należy nakładać ścisłych ograniczeń czasowych dostępności nakazów ochrony. Standard dowodowy, który musi spełnić wnioskodawca, aby otrzymać nakaz, nie powinien być standardem dowodowym w postępowaniu karnym.

d) Jeżeli chodzi o treść, treści nakazy ochrony mogą nakazywać sprawcy opuszczenie domu rodzinnego, przebywanie w określonej odległości od ofiary i jej dzieci (oraz innych osób, jeżeli jest to właściwe) oraz w niektórych określonych miejscach, a także zakazywać sprawcy kontaktowania się z ofiarą. Ponieważ nakazy ochrony powinny być wydawane bez nadmiernych obciążeń finansowych lub administracyjnych dla ofiary, nakazy ochrony mogą również nakazywać sprawcy udzielenie ofierze wsparcia finansowego.”

3. Rada Europy

59. W Zaleceniu Komitetu Ministrów Rec (2002)5 z dnia 30 kwietnia 2002 r. w sprawie ochrony kobiet przed przemocą zdefiniowano termin „przemoc wobec kobiet” jako „każdy akt przemocy ze względu na płeć, który powoduje lub może powodować fizyczną, seksualną lub psychologiczną krzywdę lub cierpienie kobiet, w tym groźby takich aktów, przymus lub arbitralne pozbawienie wolności” (Załącznik, § 1). W sferze prawa karnego ustalono, że państwa członkowskie powinny „przewidzieć w ustawodawstwie krajowym odpowiednie środki oraz sankcje umożliwiające podjęcie szybkich i skutecznych działań przeciwko sprawcom przemocy oraz naprawienie krzywd wyrządzonych kobietom, które padły ofiarami przemocy” (§ 35). Jeśli zaś chodzi o postępowanie sądowe, państwa członkowskie winny w szczególności „wprowadzić przepisy umożliwiające wszczęcie postępowania karnego przez prokuratora” (§ 39) oraz „zapewnić podjęcie środków skutecznej ochrony ofiar przed groźbami i ewentualnymi aktami zemsty” (§ 44). Wśród dodatkowych środków w odniesieniu do przemocy w rodzinie, państwa członkowskie powinny „zakwalifikować wszystkie formy przemocy w rodzinie jako przestępstwa” (§ 55) oraz „umożliwić sądownictwu przyjęcie, tytułem środków tymczasowych mających na celu ochronę ofiar, zakazu kontaktowania i komunikowania się sprawcy z ofiarą, zbliżania się sprawcy do ofiary, zamieszkiwania w określonych obszarach lub wstępu do nich” (§ 58 lit. b)).

60. Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej („konwencja stambulska”) została udostępniona do podpisu w dniu 11 maja 2011 r. i weszła w życie w dniu 1 sierpnia 2014 r. Rosja jest jednym z dwóch państw członkowskich Rady Europy, które nie podpisały konwencji stambulskiej. Definicja „przemocy wobec kobiet” w art. 3 jest identyczna z definicją zawartą w § 1 zalecenia Rec (2002)5. „Przemoc domowa” została zdefiniowana jako „wszelkie akty fizycznej, seksualnej, psychologicznej lub ekonomicznej przemocy występujące w rodzinie lub gospodarstwie domowym lub pomiędzy byłymi lub obecnymi małżonkami lub partnerami, niezależnie od tego, czy sprawca i ofiara dzielą miejsce zamieszkania, czy też nie”.

B. Materiały dotyczące przemocy wobec kobiet w Rosji

61. *Integracja praw człowieka w odniesieniu do kobiet oraz perspektywa płci: przemoc wobec kobiet*, raport specjalnej sprawozdawczynie ds. przemocy wobec kobiet, jej przyczyn i skutków, sporządzone w następstwie jej wizyty w Federacji Rosyjskiej w dniach 17-24 grudnia 2004 r. (E/CN.4/2006/61/Add.2), uwzględniał skalę problemu przemocy domowej:

„26. Jakkolwiek statystyki dotyczące przemocy domowej w szczególności i przemocy wobec kobiet w ogóle pozostają niespójne, to istniejące dane ujawniają niepokojący wzrost przemocy domowej od czasu upadku Związku Radzieckiego. Bodaj 80 % przestępstw z użyciem przemocy wobec kobiet to przypadki przemocy domowej. W latach 1994-2000 liczba zgłoszonych przypadków wzrosła o 217 procent, do 169 000. W 10-miesięcznym okresie w roku 2004 Ministerstwo Spraw Wewnętrznych odnotowało 101 000 przestępstw związanych z rodziną, co stanowi 16-procentowy wzrost w stosunku do roku poprzedniego. W raporcie Państwa Strony dla Komitetu ds. Likwidacji Dyskryminacji Kobiet (CEDAW) z 1999 r. ujawniono, że 14 000 kobiet rocznie ponosi śmierć z ręki swoich mężów lub innych członków rodziny. W raporcie stwierdzono, że „sytuację pogarsza brak statystyk, a także podejście organów ścigania do tego problemu, ponieważ nie uważają one takiej przemocy za przestępstwo, lecz za »prywatną sprawę« między małżonkami” (CEDAW/C/USR/5, par. 6 [na str. 38]).

27. ... głównej przyczyny należy upatrywać w patriarchalnych normach i wartościach. Podczas wielu spotkań ze specjalnym sprawozdawcą władze powoływały się na stare rosyjskie porzekadło: »mężczyzna bijący to mężczyzna kochający!« Ze względu na silnie zakorzenione wartości patriarchalne, mężowie w Rosji są powszechnie uważani za lepszych od swoich żon i mają prawo do sprawowania nad nimi kontroli, co legitymizuje powszechną opinię, że przemoc domowa jest sprawą prywatną. Kobiety często obwinia się za sprowokowanie przemocy [...]

28. [...] ugrupowania kobiece twierdzą, że przemoc domowa wciąż pozostaje w poważnym stopniu niezgłaszana, niedostatecznie rejestrowana i w dużej mierze ignorowana przez władze. Ponadto z przemocą seksualną i domową wiąże się społeczna stygmatyzacja, co zmusza ofiary do zachowania milczenia i „rozwiązania problemu” w rodzinie. Następstwem owej stygmatyzacji jest zbyt słaba presja publiczną na działania państwa, co może wyjaśniać, dlaczego problem ten zajmuje odległe miejsce w agendzie państwowej.

[...]

36. Brak konkretnych rozwiązań prawnych dotyczących przemocy domowej w Rosji jest główną przeszkodą w zwalczaniu tej przemocy. Chociaż Duma Państwowa rozpatrzyła aż 50 projektów ustawy o przemoc domowej, to żaden z nich nie został przyjęty. Ministerstwo Spraw Zagranicznych utrzymuje, że stało się tak z uwagi na skutki finansowe projektów ustaw. Członkowie Komisji ds. Kobiet, Dzieci i Rodziny Dumy Państwowej wskazali jednak, że problem przemocy wobec kobiet nie jest priorytetem dla państwa, a większość przeciwników projektu ustawy twierdzi, że będzie on powielał istniejące przepisy prawne. Argumentują oni, że sprawcy przemocy domowej mogą być ścigani na podstawie artykułów 111-115 rosyjskiego Kodeksu karnego, które kryminalizują umyślne wyrządzenie krzywdy innej osobie [...] Jednakże według ugrupowań kobiecych przepisy te są często interpretowane zbyt wąsko, aby mogły mieć zastosowanie do przypadków przemocy domowej, co z kolei utrudnia ukaranie sprawców.

38. Brak szczegółowych przepisów przyczynia się do bezkarności przestępstw popełnianych w sferze prywatnej. Zniechęca to kobiety do szukania ratunku drogą prawną i wzmacnia niechęć policji do poważnego zajęcia się tym problemem, a nawet skłania do bezczynności, ponieważ policja nie uważa tego za przestępstwo. Podobno policjanci po otrzymaniu wezwania potrafią odmówić przyjazdu na miejsce zdarzenia nawet w sytuacjach krytycznych. Kiedy zaś przyjadą, mogą nie przyjąć skargi lub nie zatrzymać sprawcy, a zamiast tego będą nakłaniać parę do pogodzenia się. W trakcie takiej interwencji sprawa nie jest rejestrowana, a ofiara może nie otrzymać niezbędnej pomocy medycznej w związku z odniesionymi obrażeniami.

39. W przypadkach gdy kobiety asertywnie dążą do złożenia skargi, funkcjonariusze potrafią opóźniać lub utrudniać jej przyjmowanie. Policja podobno obwinia również ofiary oraz traktuje je w sposób dyskryminujący i poniżający. Niektóre kobiety zgłaszają też przypadki dalszego znęcania się nad nimi na posterunkach policji podczas składania skargi. W takich okolicznościach dochodzenie w sprawie skargi wydaje się mało prawdopodobne [...]

40. [...] Jeśli policja zatrzyma sprawcę, to zazwyczaj przetrzymuje go w areszcie przez mniej niż jeden dzień lub – w „poważnych przypadkach” – nieco dłużej, a następnie zwalnia bez postawienia zarzutów. Po powrocie do domu, sprawca w odwecie może dopuścić się jeszcze gorszych aktów przemocy. Wobec braku systemu zakazów zbliżania się lub cywilnych nakazów ochrony, lokalne organy nie dysponują mechanizmem prawnym, który chroniłby ofiarę przed dalszą przemocą po wyjściu sprawcy na wolność.

41. Z powodu bezczynności policji wiele ofiar przemocy domowej nie składa skarg – 40 procent kobiet będących ofiarami przemocy domowej nigdy nie szuka pomocy u organów ścigania. W sprawach, które zostały zgłoszone, ofiary podobno często wycofują skargę ze względu na brak zaufania do wymiaru sprawiedliwości, zależność ekonomiczną od sprawcy lub groźby z jego strony, obawę przed utratą opieki nad dziećmi lub napiętnowanie społeczne związane z przemocą domową. Dlatego też bardzo niewiele skarg trafia do sądów lub kończy się wniesieniem oskarżenia [...]

62. W uwagach końcowych do piątego sprawozdania okresowego Federacji Rosyjskiej z realizacji Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (E/C.12/RUS/CO/5), przyjętych przez Komitet Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych ONZ w dniu 20 maja 2011 r., wyrażono zaniepokojenie „ciągłą powszechnością przemocy domowej” i zalecono „przyjęcie szczególnego aktu prawnego kryminalizującego przemoc domową” (§ 22).

63. W uwagach końcowych do piątego raportu okresowego Federacji Rosyjskiej (CAT/C/RUS/CO/5), przyjętych przez Komitet ONZ przeciwko Torturom w dniu 22 listopada 2012 r., przemoc wobec kobiet została wymieniona wśród głównych tematów wywołujących niepokój:

„14. Pomimo ciągłych doniesień o licznych zarzutach dotyczących wielu form przemocy wobec kobiet w całym Państwie Stronie, Komitet jest zaniepokojony faktem, że istnieje tak niewielka liczba skarg, dochodzeń i przypadków ścigania dotyczących aktów przemocy domowej i przemocy wobec kobiet, w tym gwałtów małżeńskich. Niepokoją ją również doniesienia, że funkcjonariusze organów ścigania niechętnie rejestrują skargi dotyczące przemocy domowej, a kobiety, które starają się o wszczęcie postępowania karnego w przypadkach zarzutów przemocy domowej, są zmuszane do

udziału w postępowaniach pojednawczych. Komitet jest również zaniepokojony brakiem w prawie Państwa Strony definicji przemocy domowej (art. 1, 2, 11, 13 i 16).”

64. W uwagach końcowych do ósmego raportu okresowego Federacji Rosyjskiej (CEDAW/C/RUS/CO/8), przyjętych przez Komitet CEDAW w dniu 27 października 2015 r., odnotowano, że przemoc wobec kobiet wciąż pozostawała jednym z głównych tematów wywołujących niepokój:

„21. Komitet jest nadal zaniepokojony dużą powszechnością przemocy wobec kobiet, w szczególności przemocy domowej i seksualnej, w Państwie Stronie oraz brakiem danych statystycznych zdezagregowanych według wieku, narodowości i stosunku między ofiarą a sprawcą, a także badań na temat przyczyn i skutków tego zjawiska. Odnotowując informacje przekazane przez delegację w trakcie dialogu, że projekt ustawy o przemocy domowej jest obecnie na etapie drugiego czytania w parlamencie, Komitet wyraża zaniepokojenie faktem, że przypadki przemocy wobec kobiet są zbyt rzadko zgłaszane, ponieważ uważa się je za sprawę prywatną, a placówki zajmujące się ochroną ofiar, takie jak ośrodki kryzysowe i schroniska, są niewystarczająco liczne.

22. Przywołując swoje ogólne zalecenie nr 19 (1992) w sprawie przemocy wobec kobiet, Komitet wzywa Państwo Stronę do:

a) przyjęcia kompleksowego ustawodawstwa w celu zapobiegania i przeciwdziałania przemocy wobec kobiet, w tym przemocy domowej, wprowadzenia ścigania z urzędu przemocy domowej i seksualnej oraz zapewnienia kobietom i dziewczętom będącym ofiarami przemocy dostępu do natychmiastowych środków zadośćuczynienia i ochrony, a także ścigania i odpowiedniego karania sprawców [...]

d) gromadzenia danych statystycznych dotyczących przemocy domowej i seksualnej z podziałem na płeć, wiek, narodowość i stosunek między ofiarą a sprawcą.”

65. W sprawie *O.G. przeciwko Federacji Rosyjskiej* (komunikat nr 91/2015, 6 listopada 2017 r.) Komitet CEDAW zajął stanowisko, że nie badając skargi złożonej przez panią O.G. na groźby śmierci i groźby przemocy pochodzące od jej byłego partnera „niezwłocznie, adekwatnie i skutecznie oraz nie zajmując się jej sprawą w sposób uwzględniający aspekt płci, władze [rosyjskie] dopuściły do tego, by na tok ich rozumowania wpływały stereotypy” (§ 7.6).

Komitet uznał, że „z uwagi na to, że ofierze przemocy domowej pozostaje tylko występowanie z oskarżenia prywatnego, w którym ciężar dowodu spoczywa całkowicie na niej, pozostaje ona pozbawiona dostępu do wymiaru sprawiedliwości, jak zauważono w zaleceniu ogólnym nr 33 ust. 15 lit. g)”. Zauważył również, że ostatnie poprawki do art. 116 Kodeksu karnego dekryminalizujące pobicie „z powodu braku definicji »przemocy domowej« w prawie rosyjskim, idą w złym kierunku i prowadzą do bezkarności sprawców aktów przemocy domowej” (§ 7.7).

Komitet uznał, że „brak zmiany przez Państwo Stronę ustawodawstwa dotyczącego przemocy domowej miał bezpośredni wpływ na możliwość dochodzenia przez [panią O.G.] sprawiedliwości i dostępu do skutecznych środków zadośćuczynienia i ochrony” (§ 7.8), oraz że pani O.G. „była narażona na strach i cierpienie, kiedy pozostawiono ją bez ochrony państwa

mimo ustawicznego prześladowana przez napastnika, oraz była narażona na ponowną traumę, kiedy organy państwowe, które powinny wziąć ją w obronę – w szczególności policja – zamiast tego odmówiły jej ochrony i odmówiły statusu ofiary” (§ 7.9).

Komitety stwierdził tytułem podsumowania, że Rosja naruszyła prawa pani O.G. wynikające z art. 1, art. 2 lit. b)-g), art. 3 i art. 5 lit. a) konwencji CEDAW (§ 8); wystosował szereg zaleceń do władz rosyjskich, w tym zalecenie przywrócenia przepisu stanowiącego, że przemoc domowa podlega ściganiu karnemu (§ 9 lit. b) pkt ii)).

66. W raporcie organizacji Human Rights Watch pt. *„I Could Kill You and No One Would Stop Me” Weak State Response to Domestic Violence in Russia* („Mogę cię zabić i nikt mnie nie powstrzyma. Niemrawa reakcja Państwa na przemoc domową w Rosji”), wydanym w październiku 2018 roku, stwierdzono:

„Według oceny Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z 2008 r. – najnowszej dostępnej takiej oceny – do 40 procent wszystkich poważnych przestępstw z użyciem przemocy w Rosji jest popełnianych w rodzinie, a co czwarta rodzina w Rosji doświadcza przemocy. Spośród kobiet, które wzięły udział w badaniu opinii publicznej w 2016 roku, 12 procent stwierdziło, że doświadczyło pobicia ze strony obecnego lub byłego męża bądź partnera (2 procent często; 4 procent kilka razy; 6 procent raz lub dwa razy) [...]

Chociaż niektóre rosyjskie organy państwowe przechowują pewne dane dotyczące przemocy w rodzinie, rząd nie gromadzi systematycznie informacji na temat przemocy domowej, a oficjalne statystyki są skąpe, fragmentaryczne i niejasne. Brak ustawy o przemocy domowej oraz legalnej definicji przemocy domowej uniemożliwia klasyfikowanie znęcania się jako przypadków takiej przemocy, co z kolei jest przyczyną braku konkretnych danych statystycznych.

[...]

Prawdziwa liczba ofiar jest prawdopodobnie znacznie wyższa niż wynika to z wyżej wspomnianych danych, za sprawą kilku czynników. Po pierwsze, przytoczone powyżej liczby obejmują tylko te przypadki, w których wszczęto postępowanie karne: nie odzwierciedlają one rzeczywistej liczby skarg złożonych na policję ani przypadków, w których policja odmówiła wszczęcia dochodzenia lub pouczyła kobiety, by wniosły skargę do sądziego pokoju w celu ścigania z oskarżenia prywatnego.

Po drugie, przemoc domowa jest zbyt rzadko zgłaszana na całym świecie, w tym w Rosji. Z oficjalnych analiz wynika, że zaledwie około 10 procent osób, które doświadczyły przemocy domowej w Rosji, zgłasza przypadki przemocy na policję. Według szacunków ekspertów od 60 do 70 procent kobiet, które doznają przemocy w rodzinie, nie zgłasza tego faktu, ani nie szuka pomocy. Co więcej, eksperci, organizacje ds. ochrony praw i dostawcy usług, z którymi przeprowadzono wywiady na potrzeby tego raportu, powiedzieli Human Rights Watch, że rosyjska policja rzadko wszczyna postępowania karne w związku ze skargami na przemoc domową, a nawet jeśli tak się stanie, większość spraw jest umarzana zanim dojdzie skazania sprawcy.

[...]

Według statystyk przedstawionych przez Wydział Sprawiedliwości Sądu Najwyższego, karanie za pobicia stało się częstsze po dekryminalizacji. W 2015 i 2016

r. za przestępstwo pobicia (typu innego niż kwalifikowany) skazano odpowiednio 16 198 i 17 807 osób. Zaś w całym 2017 r. za wykroczenie pobicia skazano 113 437 osób. Dane te nie zawierają rozróżnienia na pobicia w rodzinie i w innych okolicznościach.

Także z oficjalnych danych wynika, że w 2017 r. większość sprawców pobicia (90 020 z 113 437) ukarano grzywną. Kilka kobiet oznajmiło Human Rights Watch, że po nałożeniu przez sąd grzywny na ich oprawców grzywnę, ukarany płacił ją ze wspólnego rachunku bankowego rodziny.”

PRAWO

I. ZARZUCANE NARUSZENIE ART. 3 I ART. 13 KONWENCJI

67. Skarżąca zarzuciła, że władze krajowe nie zapewniły jej ochrony przed traktowaniem polegającym na powtarzających się aktach przemocy domowej – zabronionym przez art. 3 Konwencji, oraz że nie pociągnęły sprawcy do odpowiedzialności. Zarzuciła również naruszenie art. 13 w związku z art. 3 Konwencji, ze względu na luki w krajowych ramach prawnych oraz brak przepisów prawnych, które przewidywałyby rozwiązania służące powstrzymaniu przemocy domowej, takie jak zakazy zbliżania się. Istotne postanowienia Konwencji brzmią:

Artykuł 3

„Nikt nie może być poddany torturom ani niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu”.

Artykuł 13

„Każdy, kogo prawa i wolności zawarte w [...] Konwencji zostały naruszone, ma prawo do skutecznego środka odwoławczego do właściwego organu państwowego [...].

A. Stanowiska stron

68. Rząd podkreślił, że napaść na osobę dowolnej płci jest w Rosji przestępstwem, niezależnie od tego, czy została dokonana przez członków rodziny, partnerów, czy osoby trzecie. Zdaniem Rządu przemoc domowa nie stanowi odrębnego przestępstwa, lecz obejmuje akty przemocy skutkujące uszkodzeniem ciała lub cierpieniem fizycznym bądź psychicznym. Rząd wymienił przepisy Kodeksu karnego, które przewidywały sankcje za uszkodzenie ciała, pobicie i groźby śmierci, oraz stwierdził, że liczba takich przepisów jest wystarczająca, aby umożliwić poszkodowanym zwrócenie się o ochronę prawną. Podkreślił, że przestępstwa lekkiego uszkodzenia ciała i pobicia (art. 115 ust. 1 i art. 116 Kodeksu karnego) są przestępstwami ściganymi z oskarżenia prywatnego, co oznacza, że policja nie może wszcząć postępowania z urzędu w przypadku braku skargi od ofiary, nawet jeśli

okoliczności wyraźnie wskazują, że doszło do popełnienia przestępstwa. Postępowania podlegały również obligatoryjnemu zakończeniu w przypadku gdy ofiara zgodziła się na zawarcie ugody. Wymóg złożenia formalnej skargi przez ofiarę utrudnił ściganie przestępstw związanych z napaścią na kobiety i ich pobiciem. Przestępstwa takie były często popełniane w rodzinie, bez świadków, a kobiety cierpiące z powodu agresywnych partnerów rzadko wносиły sprawy do sądów. Rząd zapewnił, że władze rosyjskie podjęły wszelkie środki prawne w celu ustalenia prawdziwości zarzutów skarżącej, w tym przeprowadzenie „wstępnego badania sprawy”. Władze odmówiły wszczęcia postępowania karnego, ponieważ rzekome agresywne zachowanie ze strony S. i spowodowanie przez niego obrażeń ciała u skarżącej nie zostało udowodnione. Skarżąca nie uzasadniła swojego twierdzenia, że dochodzenie było nieskuteczne. Nie złożyła skarg w celu wszczęcia ścigania z oskarżenia prywatnego, wycofała swoje pozostałe skargi i nie wniosła żadnej sprawy do sądu. Odmówiła ona również poddania się badaniu lekarskiemu i wniosła o umorzenie postępowania przeciwko S. Skarżąca mogła wystąpić przeciwko S. z powództwem cywilnym o zadośćuczynienie za cierpienia psychiczne, ale nie skorzystała z tego środka prawnego. W związku z powyższym Rząd uznał, że nie doszło do naruszenia art. 3 ani art. 13 Konwencji.

69. Skarżąca podniosła, że była ofiarą poważnej i powtarzającej się przemocy domowej, stanowiącej nieludzkie i poniżające traktowanie. Niezależna ocena psychiatryczna wykazała, że doznała ona poważnego urazu psychicznego, zarówno wskutek przemocy, jaką jej zadano, jak i wskutek poczucia bezradności w obliczu tej przemocy. Władze rosyjskie nie ustanowiły ram prawnych dotyczących przemocy domowej, nie ścigały ani nie postawiły w stan oskarżenia sprawcy złego traktowania skarżącej na podstawie istniejących przepisów prawa karnego. Przez ponad dwa lata ani razu nie wszczęto postępowania karnego pomimo powagi zarzutów skarżącej, powtarzającego się charakteru przemocy i rzeczywistego zagrożenia dla jej życia. Skarżąca wskazała konkretne przykłady uchybień w czynnościach władz podejmowanych w następstwie jej skarg, w tym brak powiadomienia jej o decyzjach proceduralnych podjętych w odpowiedzi na jej skargę, zaplanowanie badań lekarskich wiele miesięcy po wydarzeniach oraz ograniczenie czynności dochodzeniowych do uzyskania wyjaśnień od S. Nawet jeśli przestępstwo napaści na „osobę najbliższą” na krótko podlegało reżimowi ścigania z oskarżenia publicznego (między lipcem 2016 r. a styczniem 2017 r.), to trzy skargi, które skarżąca złożyła w tym okresie nie skłoniły władz do wszczęcia postępowania karnego. Aktualny system prawny, w którym od stycznia 2017 r. napaść nie była przestępstwem, a obecnie jest ścigana z oskarżenia prywatnego tylko w przypadku, gdy sprawca został uznany za winnego takiego samego czynu w postępowaniu w sprawie o wykroczenie w ciągu poprzednich dwunastu miesięcy, nie nadawał się do tego, by odpowiednio zająć się przemocą domową. Sprawy z oskarżenia prywatnego były zbyt uciążliwe dla ofiary, która musiała działać

samodzielnie jako śledczy, oskarżyciel i obrońca. Pojednanie uznawano w takich przypadkach za cel nadrzędny, przez co ofiara była narażona na naciski ze strony oprawcy. Około 90 % spraw z oskarżenia prywatnego zostało umorzonych z powodu pojednania stron lub niespełnienia wymogów prawnych. W 2015 r. odnotowano 2,37 mln zgłoszeń napaści, ale tylko 26 212 przypadków zakończyło się wyrokiem skazującym. W 2017 r. z łącznej liczby 164 tys. przypadków napaści tylko 7 tys. było przedmiotem postępowania karnego. Skarżąca podkreśliła, że po dekryminalizacji napaści władze nie pociągnęły S. do odpowiedzialności – nawet na podstawie przepisów o wykroczeniach. Podkreśliła również, że w prawie rosyjskim nie istnieje nic, co przypominałoby nakaz ochrony i że władze rosyjskie nie były w stanie zapewnić jej żadnej faktycznej ochrony w ciągu ponad dwóch lat trwania przemocy.

B. Dopuszczalność

70. Trybunał zauważa, że ta część skargi nie jest w sposób oczywisty nieuzasadniona w rozumieniu art. 35 ust. 3 lit. a Konwencji, ani nie jest niedopuszczalna z innych względów. Musi zatem zostać uznana za dopuszczalną.

C. Przedmiot skargi

1. Uwagi ogólne

71. Trybunał powtarza, że kwestia przemocy domowej, która może przybierać różne formy – od napaści fizycznej po przemoc seksualną, ekonomiczną, emocjonalną lub werbalną – wykracza poza okoliczności konkretnej sprawy. Jest to ogólny problem, który w różnym stopniu dotyka wszystkie Państwa członkowskie i który nie zawsze wychodzi na światło dzienne, ponieważ często występuje w stosunkach osobistych lub w zamkniętych kręgach i dotyczy różnych członków rodziny, jakkolwiek przeważającą większość ofiar stanowią kobiety (zob. *Opuz przeciwko Turcji*, nr 33401/02, § 132, ETPC 2009).

72. Kwestia szczególnej bezbronności ofiar przemocy domowej oraz potrzeba aktywnego zaangażowania państwa w ich ochronę były podkreślane w rozmaitych instrumentów międzynarodowych oraz w orzecznictwie Trybunału (zob. *Opuz*, cyt. powyżej, §§ 72-86; *Bevacqua i S. przeciwko Bułgarii*, nr 71127/01, §§ 64-65, 12 czerwca 2008 r.; oraz *Hajduová przeciwko Słowacji*, nr 2660/03, § 46, 30 listopada 2010 r.).

2. Analiza przedmiotowej sprawy

a) Czy skarżąca została poddana traktowaniu naruszającemu art. 3

73. Aby jednak móc zastosować art. 3 wymagane jest, by złe traktowanie osiągnęło pewien minimalny poziom dotkliwości. W ocenie, czy owo minimum zostało osiągnięte, uwzględnia się wiele czynników, w tym charakter i okoliczności traktowania, czas trwania oraz jego fizyczne i psychiczne skutki, ale także płeć ofiary i stosunek między ofiarą a sprawcą traktowania. Nawet jeśli nie doszło do faktycznego uszkodzenia ciała czy intensywnego cierpienia fizycznego lub psychicznego, traktowanie, które poniża lub upokarza jednostkę, z nieposzanowaniem lub umniejszaniem jej godności ludzkiej, lub które wywołuje uczucie strachu, udręki lub niższości prowadząc do złamania moralnego i fizycznego oporu jednostki, może być określone jako poniżające i również objęte zakazem ustanowionym w art. 3. Warto dodać, że może wystarczyć, iż ofiara zostaje upokorzona w swoich własnych oczach, nawet nie będąc upokorzoną w oczach innych (zob. *Bouyid przeciwko Belgii* [WI], nr 23380/09, §§ 86-87, ETPC 2015).

74. Przechodząc do okoliczności niniejszej sprawy, Trybunał zauważył, że przemoc fizyczna, której skarżąca doznała z rąk S., została odnotowana w dokumentacji medycznej, a także w raportach policyjnych. S. napadł na nią co najmniej trzykrotnie, kopiąc i uderzając ją w twarz i brzuch – także wtedy, gdy była w ciąży (zob. paragrafy 14, 17 i 21 powyżej). Szczególnie silne kopnięcie w brzuch doprowadziło do przedwczesnego przerwania ciąży. Owe incydenty jako takie osiągnęły wymagany poziom dotkliwości na podstawie art. 3 Konwencji. Trybunał uznał też jednak, że ważny aspekt przemocy domowej – oprócz obrażeń fizycznych – stanowi wpływ psychologiczny (zob. *Valiulienė przeciwko Litwie*, nr 33234/07, § 69, 26 marca 2013 r.).

75. Skarżąca zgłosiła na policję wielokrotne groźby ze strony S., które spowodowały, że żyła w strachu o swoje bezpieczeństwo. Owego strachu mogą dowodzić wielokrotne próby skarżącej odsunięcia się od S. i szukania schronienia w Moskwie, daleko od rodzinnego miasta Uljanowsk (zob. paragrafy 12 i 20 powyżej). S. śledził ją i nękał, zabierając ją wbrew jej woli z powrotem do Uljanowska, umieszczając nadajnik GPS w jej torebce i prześladowając ją przed domem (zob. paragrafy 13, 28 i 31 powyżej). Próbował ukarać ją za to, co uważał za niedopuszczalne zachowanie, grożąc śmiercią oraz niszcząc lub odbierając jej mienie i dokumenty tożsamości (zob. paragrafy 10, 22 i 32 powyżej). Opublikowanie jej prywatnych zdjęć jeszcze bardziej naruszyło jej godność; towarzyszył temu zamiar upokorzenia i znieważenia skarżącej (zob. paragraf 30 powyżej). Uczucia strachu, niepokoju i bezsilności, których skarżąca musiała doświadczać w związku z kontrolującym zachowaniem i wywieraniem przymusu przez S. były wystarczająco poważne, by znamionować nieludzkie traktowanie w rozumieniu art. 3 Konwencji (zob. *Eremia przeciwko Republice Mołdawii*, nr 3564/11, § 54, 28 maja 2013 r.).

b) Czy władze wywiązały się ze swoich zobowiązań wynikających z art. 3

76. Wykazawszy, że traktowanie osiągnęło próg dotkliwości uprawniający do ochrony na gruncie art. 3 Konwencji, Trybunał musi zbadać, czy władze państwowe wywiązały się ze swoich pozytywnych zobowiązań wynikających z art. 1 w związku z art. 3 Konwencji, a polegających na zapewnieniu jednostkom podlegającym ich jurysdykcji ochrony przed wszelkimi formami złego traktowania, również w przypadku, gdy takiego traktowania dopuściły się osoby prywatne.

77. Te pozytywne, wzajemnie ze sobą powiązane zobowiązania, obejmują:

a) obowiązek ustanowienia i stosowania w praktyce odpowiednich ram prawnych zapewniających ochronę przed złym traktowaniem przez osoby prywatne;

b) obowiązek podjęcia racjonalnych środków, jakich można było oczekiwać w celu zapobieżenia rzeczywistemu i bezpośredniemu niebezpieczeństwu złego traktowania, o którym władze wiedziały lub powinny były wiedzieć, oraz

c) obowiązek przeprowadzenia skutecznego dochodzenia w przypadku podniesienia uzasadnionego zarzutu złego traktowania (zob. *Bevacqua i S.*, cyt. powyżej, § 65; *Opuz*, cyt. powyżej, §§ 144-45 i 162-65; *Eremia*, cyt. powyżej, §§ 49-52 i 56; *Valiulienė*, cyt. powyżej, §§ 74-75; *Rumor przeciwko Włochom*, nr 72964/10, § 63, 27 maja 2014 r.; *Talpis przeciwko Włochom*, nr 41237/14, §§ 100-06, 2 marca 2017 r.; oraz *Bălșan przeciwko Rumunii*, nr 49645/09, § 57, 23 maja 2017 r.).

i) Obowiązek ustanowienia ram prawnych

78. Trybunał zbada najpierw, czy rosyjski porządek prawny zawiera odpowiednie mechanizmy prawne ochrony przed przemocą domową i jak są one stosowane w praktyce. W odpowiednich materiałach międzynarodowych wyrażono powszechne przekonanie, że konieczne są kompleksowe środki prawne oraz środki innego rodzaju, aby zapewnić ofiarom przemocy domowej skuteczną ochronę oraz zabezpieczenia (zob. organy, o których mowa w sprawie *Opuz*, cyt. powyżej, §§ 72-86 i 145, jak również paragrafy 57 i 58 powyżej). Obowiązek państwa w sprawach dotyczących aktów przemocy domowej zazwyczaj oznacza wymóg przyjęcia przez władze krajowe pozytywnych środków w sferze ochrony prawnokarnej. Środki takie obejmują w szczególności kryminalizację aktów przemocy w rodzinie poprzez wprowadzenie skutecznych, proporcjonalnych i odstraszaających sankcji. Stawianie sprawców aktów przemocy przed wymiarem sprawiedliwości ma gwarantować, że takie czyny nie będą ignorowane przez właściwe władze oraz służyć zapewnieniu skutecznej ochrony przed ich sprawcami (zob. *A. przeciwko Chorwacji*, nr 55164/08, § 67, 14 października 2010 r.; *Valiulienė*, cyt. powyżej, § 71; *Eremia*, cyt. powyżej, § 57; oraz *Ž.B. przeciwko Chorwacji*, nr 47666/13, § 50, 11 lipca 2017 r.).

79. Trybunał uznał, że różne rozwiązania legislacyjne w sferze prawa karnego mogą spełniać wymóg posiadania odpowiedniego mechanizmu prawnego do ochrony przed przemocą domową, pod warunkiem, że taka ochrona pozostaje skuteczna. W związku z tym stwierdzono, że mołdawskie prawo przewiduje szczególne sankcje karne za dopuszczenie się aktów przemocy wobec członków własnej rodziny oraz przewiduje środki ochronne dla ofiar przemocy, jak również sankcje wobec osób, które odmawiają podporządkowania się orzeczeniom sądowym (zob. *Eremia*, cyt. powyżej, § 57, oraz *Mudric przeciwko Republice Mołdawii*, nr 74839/10, § 48, 16 lipca 2013 r.). W odniesieniu do Chorwacji, Litwy i Rumunii Trybunał stwierdził, że poprzez kryminalizację przemocy domowej jako typu kwalifikowanego innych przestępstw oraz poprzez przyjęcie konkretnych regulacji prawnych dotyczących ochrony ofiar przemocy domowej, władze wywiązały się z obowiązku wprowadzenia ram prawnych umożliwiających ofiarom przemocy domowej składanie skarg na taką przemoc i ubieganie się o ochronę (zob. *E.M. przeciwko Rumunii*, nr 43994/05, § 62, 30 października 2012 r.; *Ž.B. przeciwko Chorwacji*, cyt. powyżej, §§ 54-55, oraz *Valiulienė*, cyt. powyżej, § 78).

80. Rosja nie uchwaliła szczególnych przepisów dotyczących przemocy w kontekście rodzinnym. Ani ustawa o przemocy domowej – do której Komitet CEDAW odniósł się w swoim sprawozdaniu z 2015 roku (zob. paragraf 64 powyżej) – ani żadne inne podobne ustawy nie zostały nigdy przyjęte. Pojęcie „przemocy domowej” czy też jego odpowiedniki nie zostały zdefiniowane ani nawet wymienione w żadnej formie w ustawodawstwie rosyjskim. Przemoc domowa nie stanowi odrębnego przestępstwa ani w Kodeksie karnym, ani w Kodeksie wykroczeń. Nie została również skryminalizowana jako typ kwalifikowany jakiegokolwiek innego przestępstwa, z wyjątkiem krótkiego okresu między lipcem 2016 r. a styczniem 2017 r., kiedy to pobicie „osoby najbliższej” było traktowane jako typ kwalifikowany pobicia, na podstawie art. 116 Kodeksu karnego (zob. paragraf 49 powyżej). Poza tym rosyjski kodeks karny nie czyni rozróżnienia między przemocą domową a innymi formami przemocy wobec osób; w tej materii stosuje się przepisy dotyczące spowodowania uszczerbku na zdrowiu osoby lub inne powiązane przepisy, odnoszące się do zabójstwa, groźby pozbawienia życia lub gwałtu.

81. Trybunał nie może zgodzić się z twierdzeniem Rządu, że za pomocą istniejących przepisów prawa karnego zdołano odpowiednio ująć przestępstwo przemocy domowej. Po serii zmian legislacyjnych napaść na członków rodziny jest obecnie uznawana za przestępstwo tylko wtedy, gdy czyn taki został popełniony ponownie w ciągu dwunastu miesięcy lub gdy skutkowało on co najmniej „lekkim uszkodzeniem ciała” (zob. paragrafy 46 i 50 powyżej). Trybunał już wcześniej stwierdził, że wymaganie pewnego stopnia powagi doznanych obrażeń jako warunku wstępnego do wszczęcia dochodzenia karnego podważa skuteczność przedmiotowych środków

ochronnych, ponieważ przemoc domowa może przybierać wiele form, w tym nieskutkujących obrażeniami fizycznymi – takich jak psychiczne znęcanie się lub przemoc ekonomiczna, czy też zachowania kontrolujące lub wywieranie przymusu (zob. *T.M. i C.M. przeciwko Republice Mołdawii*, nr 26608/11, § 47, 28 stycznia 2014 r.). Ponadto, przepisy dotyczące „ponownego pobicia” nie zapewniłyby skarżącej żadnej ochrony w sytuacji, gdy po upływie ponad 12 miesięcy od ataków z 2016 r., nastąpiła nowa fala gróźb i napaści w 2018 r. Trybunał przypomniał również, że przemoc domowa może wystąpić nawet w wyniku jednego zdarzenia.

82. Ponadto, prawo rosyjskie pozostawia ściganie zarzutów o „lekki uszczerbek na zdrowiu” i „ponowne pobicie” prywatnej inicjatywie ofiary. Trybunał uznał, że skuteczna ochrona prawa do nietykalności fizycznej nie wymaga ścigania z urzędu we wszystkich przypadkach ataków osób prywatnych (zob. *Sandra Janković przeciwko Chorwacji*, nr 38478/05, § 50, 5 marca 2009 r.). W kontekście przemocy domowej Trybunał uznał jednak, że możliwość wszczęcia postępowania z oskarżenia prywatnego nie jest wystarczająca, ponieważ takie postępowanie wymaga czasu i nie zdoła zapobiec powtarzaniu się podobnych incydentów (zob. *Bevacqua i S.*, cyt. powyżej, § 83; zob. również zalecenie Rady Europy Rec (2002)5, cytowane w paragrafie 59 powyżej). Ściganie z oskarżenia prywatnego nadmiernie obciąża ofiarę przemocy domowej, przerzucając na nią odpowiedzialność za zebranie dowodów służących wykazaniu winy sprawcy zgodnie ze standardami dowodowymi w postępowaniu karnym. Jak przyznał Rząd, zbieranie dowodów niewątpliwie stanowi wyzwanie w przypadkach, gdy do znęcania się dochodzi w prywatnym otoczeniu bez obecności świadków, a czasami takie czyny nie pozostawiają żadnych namacalnych śladów. Trybunał zgadza się, że nie jest to łatwe zadanie nawet dla wyszkolonych funkcjonariuszy organów ścigania, ale wyzwanie to staje się niemożliwe do sprostania dla ofiary, od której oczekuje się, że sama będzie zbierać dowody, a jednocześnie nadal będzie mieszkać pod jednym dachem ze sprawcą, będzie od niego zależna finansowo i będzie obawiać się odwetu z jego strony. Ponadto, nawet jeśli postępowanie zakończy się orzeczeniem o winie, to ofiara nie może otrzymać niezbędnej ochrony, takiej jak nakaz ochrony lub zakaz zbliżania się, gdyż w ustawodawstwie rosyjskim nie przewidziano takich środków.

83. W sprawie *Opuz* (cyt. powyżej, §§ 138-39), Trybunał wymienił pewne czynniki, które mogą być brane pod uwagę przy podejmowaniu decyzji, czy przemoc domowa powinna być ścigana z oskarżenia publicznego i przyjął zasadę, że „[...] im poważniejsze przestępstwo lub większe ryzyko popełnienia kolejnych przestępstw, tym bardziej prawdopodobne jest, że ściganie powinno być kontynuowane w interesie publicznym, nawet jeśli ofiary wycofają swoje skargi”. W innych sprawach Trybunał był przekonany, że w zakresie, w jakim prokurator miał prawo wszcząć postępowanie karne w sprawie o czyny skutkujące lekkim uszkodzeniem

ciała, jeśli przestępstwo miało określoną szkodliwość społeczną lub ofiara nie była w stanie chronić swoich interesów, prawo krajowe zapewniało odpowiednie ramy dla ścigania zarzutów dotyczących przemocy-w rodzinie (zob. *Valiulienė*, § 78, oraz *Bălșan*, § 63 – obie cytowane powyżej).

84. Natomiast prawo rosyjskie nie przewiduje żadnego wyjątku od zasady, że wszczęcie i prowadzenie postępowania w sprawach o takie przestępstwa jest całkowicie uzależnione od inicjatywy i determinacji ofiary. Trybunał powtarza, że prokuratura powinna była mieć możliwość kontynuowania postępowania w interesie publicznym, niezależnie od wycofania skarg przez ofiarę (zob. *Opuz*, cyt. powyżej, § 145). Władze rosyjskie nie wzięły pod uwagę zalecenia Rady Europy Rec(2002)5, w którym na państwa członkowskie nałożono wymóg wprowadzenia przepisów zapewniających możliwość wszczęcia postępowania karnego przez oskarżyciela publicznego oraz zapewnienia podczas takiego postępowania skutecznej ochrony ofiarom przed groźbami i możliwymi aktami zemsty (§§ 39 i 44, przytoczone w paragrafie 59 powyżej). Komitet CEDAW konsekwentnie krytykuje fakt, że władze nie przewidują ścigania z oskarżenia publicznego osób podejrzanych o stosowanie przemocy domowej. W uwagach końcowych z 2015 r. do ósmego raportu okresowego Federacji Rosyjskiej Komitet wyraził zaniepokojenie dużym rozpowszechnieniem przemocy wobec kobiet – która została uznana za „sprawę prywatną” – i zalecił, aby państwo rosyjskie zmieniło prawo w celu zapewnienia ścigania z urzędu przemocy domowej (zob. paragraf 64 powyżej). W swoich niedawnych opiniach dotyczących skargi przeciwko Rosji w sprawie przemocy domowej, która była podobna do skargi rozpatrywanej w niniejszej sprawie, Komitet stwierdził, że przeniesienie ciężaru dowodu na ofiarę przemocy domowej w sprawach z oskarżenia prywatnego skutkuje uniemożliwieniem dostępu do wymiaru sprawiedliwości, co stanowi naruszenie zobowiązań Rosji wynikających z Konwencji CEDAW (zob. paragraf 65 powyżej).

85. Podsumowując, Trybunał stwierdza, że rosyjskie ramy prawne – które nie definiują przemocy domowej ani jako odrębnego przestępstwa, ani jako typu kwalifikowanego innych przestępstw oraz przewidują minimalny stopień powagi obrażeń wymagany do wszczęcia ścigania z oskarżenia publicznego – nie spełniają wymagań związanych z pozytywnym obowiązkiem Państwa do ustanowienia i skutecznego stosowania systemu karania wszelkich form przemocy domowej oraz zapewnienia dostatecznych gwarancji dla ofiar (zob. *Opuz*, cyt. powyżej, § 145).

ii) Obowiązek zapobiegania wiadomemu niebezpieczeństwu złego traktowania

86. Trybunał powtarza, że na władzach państwowych spoczywa obowiązek podjęcia środków ochrony w postaci skutecznego powstrzymywania przed dopuszczaniem się poważnych naruszeń nietykalności osobistej jednostki przez członka jej rodziny lub partnera (zob.

M. i Inni przeciwko Włochom i Bułgarii, nr 40020/03, § 105, 31 lipca 2012 r., oraz *Opuz*, cyt. powyżej, § 176). Ingerencja władz w życie prywatne i rodzinne może stać się w pewnych okolicznościach konieczna w celu ochrony zdrowia i praw ofiary lub w celu zapobieżenia czynom przestępczym (zob. *Opuz*, § 144, oraz *Eremia*, § 52, oba cytowane powyżej). Ryzyko rzeczywistego i bezpośredniego zagrożenia należy ocenić z odpowiednim uwzględnieniem szczególnego kontekstu przemocy domowej. W takiej sytuacji nie chodzi tylko o obowiązek zapewnienia ogólnej ochrony społeczeństwa, ale przede wszystkim o uwzględnienie powtarzalności kolejnych epizodów przemocy w rodzinie (zob. *Talpis*, cyt. powyżej, § 122, oraz przytoczone tam orzecznictwo). W wielu sprawach Trybunał stwierdził, że nawet jeśli władze nie pozostawały całkowicie bierne, to nadal nie wywiązywały się ze swoich obowiązków wynikających z art. 3 Konwencji, ponieważ podjęte przez nie środki nie powstrzymały sprawcy od dalszego stosowania przemocy wobec ofiary (zob. *Bevacqua i S.*, cyt. powyżej, § 83; *Opuz*, cyt. powyżej, §§ 166-67; *Eremia*; cyt. powyżej, §§ 62-66; oraz *B. przeciwko Republice Mołdawii*, nr 61382/09, § 53, 16 lipca 2013 r.).

87. Skarżąca po raz pierwszy powiadomiła władze o przemocy ze strony swojego partnera w dniu 1 stycznia 2016 r. Zgłaszała kolejne przypadki użycia przemocy lub groźby przemocy, wykonując telefony alarmowe na policję lub składając formalne zawiadomienia o przestępstwie, odpowiednio w dniach 25 stycznia, 18 maja, 30 lipca i 1 sierpnia 2016 r. oraz 12 i 21 marca 2018 r. W swoich skargach informowała władze o groźbach przemocy ze strony S. oraz o faktycznym stosowaniu przez niego przemocy, a także dostarczyła dowody medyczne potwierdzające jej zarzuty. W związku z tym funkcjonariusze byli świadomi lub powinni byli być świadomi przemocy, której doświadczała skarżąca oraz rzeczywistego i bezpośredniego niebezpieczeństwa, że owa przemoc może się powtórzyć. Biorąc pod uwagę te okoliczności, władze miały obowiązek podjąć wszelkie racjonalne środki w celu zapewnienia jej ochrony (zob. *Eremia*, § 58, oraz *Bălșan*, oba cytowane powyżej § 62).

88. W zdecydowanej większości Państw członkowskich Rady Europy ofiary przemocy domowej mogą ubiegać się o natychmiastowe środki ochrony. Środki takie występują pod różnymi nazwami: „zakaz zbliżania się”, „nakaz ochrony” lub „nakaz bezpieczeństwa”, a ich celem jest zapobieganie ponownym aktom przemocy domowej oraz ochrona ofiary takiej przemocy poprzez nałożenie na sprawcę wymogu opuszczenia wspólnego miejsca zamieszkania oraz powstrzymania się od zbliżania się do ofiary lub kontaktowania się z nią (zob. przykłady takich środków w tureckiej ustawie o ochronie rodziny, przytoczonej w wyroku w sprawie *Opuz*, cyt. powyżej, § 70; mołdawska ustawa o przemocy domowej, przytoczona w wyroku sprawie *Eremia*, cyt. powyżej, § 30; art. 7 chorwackiej ustawy o ochronie przed przemocą domową, przytoczony w wyroku w sprawie *A. przeciwko Chorwacji*, cyt. powyżej, § 42; oraz art. 282 włoskiego Kodeksu

postępowania karnego, przytoczony w wyroku w sprawie *Talpis*, cyt. powyżej, § 51). Komitet CEDAW i specjalny sprawozdawca ONZ ds. przemocy wobec kobiet określili kluczowe cechy, jakie powinny mieć takie nakazy, aby zapewniały skuteczną ochronę ofiary (zob. paragrafy 56 i 58 powyżej).

89. Rosja pozostaje w grupie zaledwie kilku Państw członkowskich Rady Europy, których ustawodawstwo krajowe nie zapewnia ofiarom przemocy domowej żadnych porównywalnych środków ochrony. Pozwany Rząd w swoich uwagach nie wskazał żadnych środków, które władze mogłyby zastosować w celu zapewnienia ochrony skarżącej. Jeśli chodzi o wniosek o ochronę państwową – którym skarżąca ostatecznie się posłużyła (zob. paragraf 37 powyżej) – Trybunał zauważa, że system ochrony państwowej jest ukierunkowany na ochronę świadków przed i w trakcie procesu karnego przed wszelkimi próbami powstrzymania od złożenia lub zmiany zeznań. W sprawach dotyczących przemocy domowej tożsamość sprawcy jest znana, a zakaz zbliżania się do ofiary pozwala jej prowadzić normalne życie, na ile jest to możliwe w zaistniałych okolicznościach. Natomiast środki ochrony świadków służą udaremnieniu ataków ze strony jeszcze niezidentyfikowanych współników w przestępstwie. Często wiążą się one z wysoce ingerencyjnymi i kosztownymi rozwiązaniami, takimi jak pełnoetatowa ochrona, zmiana miejsca zamieszkania, zmiana tożsamości, a nawet operacje plastyczne. Tak radykalne środki są zazwyczaj niepotrzebne w kontekście przemocy domowej – ofierze zapewni bezpieczeństwo dostępny nakaz ochrony i rygorystyczne monitorowanie przestrzegania jego warunków przez agresywnego partnera, i dzięki temu państwo wywiąże się z obowiązku ochrony przed niebezpieczeństwem złego traktowania (zob. *A. przeciwko Chorwacji*, §§ 62-80, oraz *Eremia*, §§ 59-65, oba cytowane powyżej).

90. W przedmiotowej sprawie nie da się powiedzieć, że władze rosyjskie podjęły jakiegokolwiek rzeczywiste próby zapobieżenia ponownym, nacechowanym przemocą atakom na skarżącą. Jej wielokrotne zgłoszenia fizycznych ataków, porwań i napaści w pierwszej połowie 2016 r. nie doprowadziły do podjęcia żadnych środków przeciwko S. Pomimo powagi tych czynów władze jedynie uzyskały wyjaśnienia od sprawcy i uznały, że była to prywatna sprawa między nim a skarżącą. Postępowanie karne zostało wszczęte po raz pierwszy dopiero w 2018 roku – czyli ponad dwa lata po pierwszej zgłoszonej napaści. Nie dotyczyło ono żadnego aktu przemocy ze strony S., ale ingerencji w jej życie prywatne, będącej przestępstwem znacznie mniejszej wagi. Mimo że wszczęcie postępowania karnego umożliwiło skarżącej złożenie wniosku o zastosowanie środków ochrony państwowej, to nie otrzymała ona żadnej formalnej decyzji w odpowiedzi na wniosek, do czego miała prawo na mocy ustawy. W opinii wydanej przez regionalną policję uznano wniosek za bezpodstawny, zaś serię incydentów przemocy domowej opisano jako zwykłe niesnaski między nią a S., które nie

wymagały interwencji Państwa (zob. paragraf 37 powyżej). Późniejsza seria incydentów prześladowania i gróźb śmierci wobec skarżącej w marcu 2018 r. również nie doprowadziła do podjęcia żadnych środków ochrony.

91. Trybunał uważa, że reakcja władz rosyjskich, które wiedziały o niebezpieczeństwie nawrotu aktów przemocy ze strony byłego partnera skarżącej, była rażąco nieadekwatna, zważywszy na powagę przedmiotowych przestępstw. Władze nie podjęły żadnych kroków ani w celu ochrony skarżącej, ani w celu potępienia zachowań S. Pozostały one bierne w obliczu poważnego niebezpieczeństwa złego traktowania skarżącej oraz – poprzez swoją bezczynność i niepodjęcie środków odstrasżających – pozwoliły S. na dalsze swobodne i bezkarne groźby, nękanie i napaści na skarżącą (zob. *Opuz*, §§ 169-70, oraz *Eremia*, §§ 65-66, oba cytowane powyżej).

iii) Obowiązek przeprowadzenia skutecznego dochodzenia w sprawie zarzutów dotyczących złego traktowania

92. Obowiązek przeprowadzenia skutecznego dochodzenia w sprawie wszystkich aktów przemocy domowej jest nieodzownym elementem zobowiązań państwa wynikających z art. 3 Konwencji. Aby takie dochodzenie było skuteczne, musi być niezwłoczne i staranne. Władze muszą podjąć wszelkie uzasadnione kroki w celu zabezpieczenia dowodów dotyczących zdarzenia, w tym dowodów kryminalistycznych. Przy rozpatrywaniu spraw dotyczących przemocy w rodzinie wymagana jest nadzwyczajna staranność, a w toku postępowania krajowego należy uwzględnić szczególny charakter przemocy w rodzinie. Spoczywający na państwie obowiązek przeprowadzenia dochodzenia nie będzie spełniony, jeśli ochrona przysługująca na gruncie prawa krajowego istnieje tylko w teorii; przede wszystkim taka ochrona musi również skutecznie funkcjonować w praktyce, a to wymaga szybkiego zbadania sprawy bez zbędnej zwłoki (zob. *Opuz*, cyt. powyżej, §§ 145-51 i 168; *T.M. i C.M. przeciwko Republice Mołdawii*, § 46; oraz *Talpis*, §§ 106 i 129, wszystkie cytowane powyżej).

93. Od dnia 1 stycznia 2016 roku skarżąca zgłosiła na policję co najmniej siedem epizodów powtarzającej się poważnej przemocy lub gróźb przemocy ze strony S. i przedstawiła dowody – w tym raporty medyczne i zeznania świadków – potwierdzające jej zarzuty (zob. paragraf 87 powyżej). Jej doniesienia składały się na uzasadniony zarzut złego traktowania, co rodziło obowiązek przeprowadzenia dochodzenia spełniającego wymogi art. 3.

94. W reakcji na skargi przyjęte od skarżącej, policja przeprowadziła serię krótkich czynności „wstępnego badania sprawy”, które nieodmiennie kończyły się odmową wszczęcia postępowania karnego z uwagi na to, że nie stwierdzono popełnienia przestępstwa podlegającego ściganiu. Prokuratorzy nadzorujący uchylili niektóre z postanowień kończących wstępne badanie sprawy. Najwyraźniej uznali oni, że zarzuty skarżącej były na tyle poważne,

że uzasadniały dodatkowe zbadanie jej skarg. Funkcjonariusze policji nie podjęli jednak żadnych dodatkowych czynności dochodzeniowych i wydali kolejne postanowienia o odmowie wszczęcia postępowania karnego; treść tych postanowień powielala zasadniczo treść poprzednich postanowień (zob. paragrafy 11, 16, 19, 23, 27, 35 i 36 powyżej). W ciągu ponad dwóch lat powtarzającego się nękania przez S. władze ani razu nie wszczęły postępowania karnego w sprawie użycia lub groźby użycia przemocy wobec skarżącej. Jedyne postępowanie karne, które zostało wszczęte od 1 stycznia 2016 r., nie dotyczyło żadnych aktów przemocy, lecz przestępstwa mniejszej wagi polegającego na opublikowaniu zdjęć skarżącej (zob. paragraf 30 powyżej).

95. Trybunał stwierdził w wielu wcześniejszych sprawach rosyjskich, że władze, w obliczu wiarygodnych zarzutów dotyczących złego traktowania, mają obowiązek wszczęcia postępowania karnego; samo „wstępne badanie sprawy” nie jest w stanie spełnić wymogów skutecznego dochodzenia z art. 3. Taki wstępny etap ma zbyt ograniczony zakres i nie może prowadzić do postawienia przed sądem i ukarania sprawcy, ponieważ to wszczęcie postępowania karnego i dochodzenie stanowią przesłanki wniesienia oskarżenia, które może następnie zostać przedmiotem rozpoznania przez sąd. Trybunał orzekł, że odmowa wszczęcia dochodzenia w sprawie wiarygodnych, poważnych zarzutów złego traktowania świadczy o nieprzestrzeganiu przez państwo obowiązku proceduralnego wynikającego z art. 3 (zob. *Lyapin przeciwko Rosji*, nr 46956/09, §§ 134-40, 24 lipca 2014 r.; *Olisov i Inni przeciwko Rosji*, nr. 10825/09 i 2 inne, §§ 81-82, 2 maja 2017 r.; oraz *Samesov przeciwko Rosji*, nr 57269/14, §§ 51-54, 20 listopada 2018 r.).

96. W tych przypadkach, podobnie jak i w wielu innych, niechęć funkcjonariuszy policji do wszczęcia i przeprowadzenia postępowania karnego w sposób niezwłoczny i rzetelny doprowadziła do straty czasu oraz ograniczyła możliwość zabezpieczenia dowodów dotyczących przemocy domowej. Nawet wówczas gdy skarżąca miała widoczne obrażenia, jak np. po napaściach w dniach 25 stycznia i 18 maja 2016 r., badanie lekarskie nie zostało wyznaczone na termin bezpośrednio po zdarzeniu. W odniesieniu do pierwszego zdarzenia prokurator nadzorujący musiał interweniować, zanim policja wyznaczyła termin badania lekarskiego, które odbyło się dopiero w marcu 2016 r. – prawie dwa miesiące po zajściach. W odniesieniu do drugiego zdarzenia policja w Uljanowsku przekazała sprawę funkcjonariuszom z innego obwodu, co spowodowało prawie trzymiesięczne opóźnienie. Biorąc pod uwagę ilość czasu, która upłynęła od zdarzenia opisanego w skardze skarżącej, badanie lekarskie stało się bezcelowe; nie można zatem mieć do skarżącej pretensji o to, że odmówiła poddania się takiemu badaniu.

97. Trybunał nie uważa, jakoby władze rosyjskie podjęły jakąkolwiek poważną próbę ustalenia okoliczności napaści lub całościowego spojrzenia

na serię aktów przemocy, co jest konieczne w sprawach dotyczących przemocy w rodzinie. Zakres ich dociekań ograniczał się w większości przypadków do wysłuchania wersji sprawcy napaści. Policjanci stosowali różnorodne strategie, które pozwalały im w jak najkrótszym czasie zamknąć wszelkie czynności wyjaśniające. Pierwsza taka strategia polegała na namawianiu sprawcy do zatarcia złego wrażenia i naprawienia wyrządzonej szkody. Po wymianie przez S. rozbitej szyby w samochodzie skarżącej i zwróceniu jej dokumentów tożsamości oraz rzeczy osobistych, policja uznała, że nie popełniono żadnego przestępstwa, jak gdyby nigdy nic się nie stało (patrz paragrafy 11 i 35 powyżej). Zamiennie policjanci starali się bagatelizować zdarzenia, o których zawiadamiała ich skarżąca. I tak zamach na życie skarżącej poprzez przecięcie przewodu hamulcowego w jej samochodzie został potraktowany jako przypadek uszkodzenia mienia małej wartości, a policja zamknęła sprawę, tłumacząc to nieprzedstawieniem przez skarżącą wyceny szkody (zob. paragrafy od 23 do 27 powyżej).

98. Po ujawnieniu policji oznak przestępstw podlegających ściganiu, takich jak udokumentowane obrażenia ciała lub wiadomości tekstowe zawierające groźby śmierci, policja zażądała mocniejszych dowodów w celu wszczęcia postępowania karnego. Funkcjonariusze twierdzili, że do stwierdzenia że doszło do popełnienia przestępstwa pobicia potrzebny był dowód, że zadano więcej niż jeden cios, oraz że groźby śmierci muszą być „rzeczywiste i konkretne”, aby mogły podlegać ściganiu (zob. paragrafy 19 i 23 powyżej). Nie przytoczyli przy tym żadnego orzecznictwa ani praktyki sądu krajowego na poparcie takiej interpretacji przepisów prawa karnego. Trybunał powtarza, że zakaz złego traktowania wynikający z art. 3 obejmuje wszystkie formy przemocy domowej bez wyjątku, a każdy taki czyn rodzi obowiązek przeprowadzenia dochodzenia. Nawet pojedynczy cios może wzbudzić w ofierze uczucie strachu i cierpienia oraz zmierzać do złamania jej moralnego i fizycznego oporu (zob. orzecznictwo przytoczone w paragrafie 73 powyżej). Groźby są formą przemocy psychicznej, a bezbronna ofiara może odczuwać strach niezależnie od obiektywnego charakteru takiego zastraszania. Komitet CEDAW wskazał, że do uznania przemocy ze względu na płeć za taką, nie musi ona wiązać się z „bezpośrednim i natychmiastowym zagrożeniem życia lub zdrowia ofiary” (zob. paragraf 56 powyżej). Oznacza to, że władze powinny w każdym przypadku dociekać, jaki był przebieg wydarzeń i nie powinny pochopnie czy bezzasadnie zamykać postępowania przygotowawczego.

99. Rząd obwinił skarżącą o brak inicjatywy w dochodzeniu środków prawnych na gruncie prawa karnego. Zdaniem Rządu niezłożenie przez nią skargi karnej lub późniejsze jej wycofanie uniemożliwiło władzom kontynuowanie postępowania karnego przeciwko S. Trybunał nie może zgodzić się z tym poglądem. Trybunał powtarza, że przepisy prawa rosyjskiego, które ściśle uzależniają postępowanie karne od złożenia skargi przez ofiarę, są niezgodne z obowiązkiem państwa polegającym na karaniu

wszelkich form przemocy domowej. Zważywszy na szczególnie wrażliwą sytuację ofiar przemocy domowej, ramy prawne muszą umożliwiać władzom ściganie z urzędu przemocy domowej, gdyż leży to w interesie publicznym, oraz karanie osób odpowiedzialnych za takie czyny (zob. *Opuz*, §§ 145 i 168; *T.M. i C.M. przeciwko Republice Mołdawii*, § 46, *B. przeciwko Republice Mołdawii*, § 54, wszystkie cytowane powyżej). W przedmiotowej sprawie, pomimo poważnej napaści na ciężarną skarżącą, która doprowadziła do przerwania jej ciąży, władze nie rozważyły, jakie były motywy wycofania skargi i czy powaga ataków wymagała od nich kontynuowania postępowania karnego. Władze nie wszczęły z urzędu żadnego dochodzenia w tej sprawie, mimo że porwanie i poważne uszkodzenie ciała – takie jak przerwanie ciąży – mogły być ścigane z oskarżenia publicznego (zob. paragraf 46 powyżej).

100. Wreszcie Rząd utrzymywał, że skarżącej przysługiwały inne środki prawne (takie jak wniesienie powództwa cywilnego o odszkodowanie przeciwko S.), które – gdyby z nich skorzystała – pozwoliłyby na wykonanie zobowiązań proceduralnych wynikających z Konwencji. Trybunał powtarza, że takie powództwo mogłoby doprowadzić do zasądzenia odszkodowania, ale nie do ścigania osób odpowiedzialnych. W związku z tym w żaden sposób nie przybliżyłoby to Państwa do wywiązania się z obowiązku proceduralnego wynikającego z art. 3, który polegał na przeprowadzeniu dochodzenia w sprawie aktów przemocy (zob. *Beganović przeciwko Chorwacji*, nr 46423/06, § 56, 25 czerwca 2009 r., oraz *Abdu przeciwko Bułgarii*, nr 26827/08, § 51, 11 marca 2014 r.).

101. Biorąc pod uwagę sposób, w jaki władze zajęły się sprawą – w szczególności niechęć władz do wszczęcia dochodzenia karnego w mimo wiarygodnych zarzutów skarżącej dotyczących złego traktowania przez S. oraz niepodjęcie skutecznych środków przeciwko niemu, które prowadziłyby do jego ukarania zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa – Trybunał stwierdza, że państwo nie wywiązało się ze swojego obowiązku przeprowadzenia dochodzenia w sprawie złego traktowania, którego doświadczyła skarżąca.

iv) Podsumowanie

102. Doszło zatem do naruszenia art. 3 Konwencji. W świetle powyższego ustalenia Trybunał stwierdza, że nie ma potrzeby badania, czy w sprawie doszło do naruszenia art. 13 Konwencji (por. *Opuz*, cyt. powyżej, §§ 203-05).

II. ZARZUCANE NARUSZENIE ART. 14 W ZWIĄZKU Z ART. 3 KONWENCJI

103. Skarżąca zarzuciła, że niewprowadzenie przez władze rosyjskie szczególnych środków zwalczania dyskryminacji kobiet ze względu na płeć

stanowiło naruszenie art. 14 w związku z art. 3 Konwencji Odpowiedni fragment art. 14 stanowi:

„Korzystanie z praw i wolności wymienionych w niniejszej Konwencji powinno być zapewnione bez dyskryminacji wynikającej z takich powodów jak płeć [...]”

A. Stanowiska stron

104. Rząd oświadczył, że główne postanowienia Konwencji CEDAW, w tym klauzula równości, zostały wpisane do Konstytucji Rosji. Władze rosyjskie należycie rozpatrzyły skargi skarżącej i przeprowadziły czynności badania jej zarzutów. Skarżąca nie twierdziła, jakoby urzędnicy państwowi próbowali zniechęcić ją do wniesienia oskarżenia przeciwko S. lub do złożenia przeciwko niemu zeznań, ani że w inny sposób utrudniali jej próby uzyskania ochrony przed agresywnym partnerem. Skarżąca nie przedstawiła żadnych danych statystycznych wskazujących, że kobiety w Rosji, które skarżyły się na przemoc domową, były traktowane w sposób dyskryminujący.

105. Skarżąca – powołując się na oficjalne statystyki, jak również niezależne badania i analizy przeprowadzone przez działaczy zajmujących się problematyką przemocy ze względu na płeć – stwierdziła, że przemoc domowa jest w Rosji powszechna i w nieproporcjonalnie dużym stopniu dotyka kobiety. Jej własny przypadek obnażył brak środków prawnych dla ofiar przemocy domowej w Rosji, gdzie organy ścigania demonstrowały patriarchalne i dyskryminujące podejście do problemu przemocy domowej, postrzegając ją jako „pomniejszą formę” przemocy i „prywatną sprawę”. Pomimo złożenia przez skarżącą ponad siedmiu doniesień do władz, nie wszczęły one dochodzenia ani nie zapobiegły dalszym atakom, co świadczy o uderzającym poziomie samozadowolenia oraz współudziale w złym traktowaniu, którego doświadczyła. Przez ponad dekadę różne organy ONZ wyrażały zaniepokojenie wysokim poziomem przemocy wobec kobiet w Rosji i wzywały Rosję do dostosowania swojego ustawodawstwa do standardów międzynarodowych. Zamiast tego rosyjscy ustawodawcy znieśli istniejące środki zabezpieczające dla ofiar przemocy domowej i zdekryminalizowali przestępstwo napaści w rodzinie w 2017 roku. Poparcie dla dekryminalizacji na najwyższych szczeblach politycznych świadczyło o tym, że dyskryminacja kobiet stanowiła część oficjalnej polityki państwa, które broniło „tradycyjnych wartości” oraz sztywnych ról przypisywanych płciom, a także nie potępiało stosowania przemocy fizycznej wobec członków rodziny.

106. Osoba trzecia – organizacja Equal Rights Trust – stwierdziła, że przypadki przemocy domowej powinny być koniecznie rozpatrywane na podstawie art. 14 w związku z art. 3 Konwencji, ponieważ dyskryminacja jest podstawowym aspektem takiej przemocy, z którego wynikają pozytywne obowiązki państwa w zakresie zapobiegania, ochrony, ścigania, oskarżenia i

zadośćuczynienia. Przemoc ze względu na płeć jest formą dyskryminacji kobiet, a przemoc domowa ma nieproporcjonalnie duży i zróżnicowany wpływ na kobiety, co wymaga podejścia uwzględniającego kwestie płci w celu zrozumienia poziomu bólu i cierpienia kobiet. Powołując się na obszerny wybór międzynarodowych instrumentów prawnych dotyczących praw człowieka, osoba trzecia przedstawiła zakres oraz charakter pozytywnych zobowiązań państwa w sferze przemocy domowej.

107. Odnosząc się do uwag osoby trzeciej, Rząd stwierdził, że zawierają one niewiarygodne informacje. Rosyjskie prawo już odpowiednio chroniło ofiary przemocy domowej, a przyjmowanie jakichkolwiek szczególnych przepisów nie było konieczne.

B. Dopuszczalność

108. Trybunał zauważa, że skarga nie jest w sposób oczywisty nieuzasadniona w rozumieniu art. 35 ust. 3 lit. a) Konwencji ani nie jest niedopuszczalna z jakichkolwiek innych względów. Musi zatem zostać uznana za dopuszczalną.

C. Przedmiot skargi

1. Zasady mające zastosowanie do oceny zarzutów dotyczących dyskryminacji w sprawach dotyczących przemocy domowej

109. Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału, aby zaistniała kwestia na gruncie art. 14, musi występować różnica w traktowaniu osób w analogicznych lub co do istoty podobnych sytuacjach. Taka różnica w traktowaniu jest dyskryminująca, jeśli nie ma obiektywnego i racjonalnego uzasadnienia. Trybunał uznał również, że ogólna polityka, która ma nieproporcjonalnie szkodliwe skutki dla określonej grupy, może być uznana za dyskryminację, nawet jeśli nie jest ona wymierzona konkretnie w tę grupę i nie towarzyszy jej zamiar dyskryminacji. Dyskryminacja sprzeczna z Konwencją może również wynikać z sytuacji faktycznej (zob. *D.H. i Inni przeciwko Republice Czeskiej* [WI], nr 57325/00, § 175, ETPC 2007-IV, oraz *S.A.S. przeciwko Francji* [WI], nr 43835/11, § 161, ETPC 2014 (fragmenty)).

110. Uwzględniając postanowienia specjalistycznych instrumentów prawnych - przede wszystkim Konwencji CEDAW oraz prace Komitetu CEDAW – Trybunał uznał, że przemoc wobec kobiet, w tym przemoc domowa, jest formą dyskryminacji kobiet. Niezapewnienie ze strony Państwa ochrony kobiet przed przemocą domową narusza ich prawo do równej ochrony prawnej, niezależnie od tego, czy takie zaniechanie jest zamierzone, czy nie (zob. *Opuz*, cyt. powyżej, §§ 185-91). W zaleceniu ogólnym nr 19 (1992) w sprawie przemocy wobec kobiet Komitet CEDAW wyjaśnił, że definicja dyskryminacji wobec kobiet zawarta w art. 1 Konwencji CEDAW

obejmuje przemoc ze względu na płeć rozumianą jako przemoc, która „jest skierowana przeciwko kobiecie, ponieważ jest ona kobietą lub która dotyka kobiety w sposób nieproporcjonalny” (zob. paragraf 52 powyżej). Dwadzieścia pięć lat później, w zaleceniu ogólnym Komitetu nr 35 (2017) potwierdzono, że zakaz przemocy wobec kobiet ze względu na płeć będącej formą dyskryminacji kobiet przekształcił się w zasadę zwyczajowego prawa międzynarodowego (zob. paragraf 55 powyżej).

111. Jeśli chodzi o rozkład ciężaru dowodu w sprawach o dyskryminację, Trybunał orzekł, że po wykazaniu przez skarżącego, iż doszło do różnicy w traktowaniu, do pozwanego Rządu należy wykazanie, że owa różnica w traktowaniu mogła być uzasadniona (zob. *D.H. i Inni*, cyt. powyżej, § 188). W kontekście przemocy wobec kobiet, jeżeli ustalono, że dotyka ona kobiety w sposób nieproporcjonalny, to wówczas ciężar dowodu ulega przeniesieniu na rząd, który ma wykazać, jakiego rodzaju środki zaradcze władze krajowe zastosowały w celu zadośćuczynienia za niekorzystne położenie ze względu na płeć oraz zapewnienia, by kobiety mogły w pełni korzystać ze wszystkich praw i wolności człowieka na równi z mężczyznami. Trybunał wielokrotnie stwierdzał, że postęp w krzewieniu równości płci jest dziś głównym celem w państwach członkowskich Rady Europy i że różnica w traktowaniu, która ma na celu zapewnienie materialnej równości płci, może być uzasadniona, a nawet wymagana, zgodnie z art. 14 Konwencji (zob. *Konstantin Markin przeciwko Rosji* [WI], nr 30078/06, § 47, ETPC 2012 (fragmenty), oraz *Ēcis przeciwko Łotwie*, nr 12879/09, §§ 84-86, 10 stycznia 2019 r.). Materialną równość płci można osiągnąć jedynie poprzez interpretację i stosowanie postanowień Konwencji z uwzględnieniem aspektu płci, biorąc pod uwagę faktyczne nierówności pomiędzy kobietami i mężczyznami oraz sposób, w jaki wpływają one na życie kobiet. Artykuł 14 nie zabrania państwu członkowskiemu odmiennego traktowania grup w celu skorygowania „faktycznych nierówności” między nimi; w istocie, w pewnych okolicznościach brak próby skorygowania nierówności poprzez odmienne traktowanie może sam w sobie stanowić przyczynek do naruszenia tego artykułu (zob. *D.H. i Inni*, cyt. powyżej, § 175).

112. Jeżeli zaś chodzi o to, co stanowi dowód *prima facie*, który może przenieść ciężar dowodu na pozwane państwo, Trybunał powtarza, że w postępowaniu przed nim nie istnieją żadne bariery proceduralne dla dopuszczalności dowodów ani z góry ustalone schematy ich oceny. W sprawach, w których skarżący zarzucają różnice w skutkach środka ogólnego lub sytuacji faktycznej, Trybunał szeroko opierał się na statystykach przedstawionych przez strony w celu ustalenia różnicy w traktowaniu dwóch grup – mężczyzn i kobiet – w podobnych sytuacjach (zob. *Zarb Adami przeciwko Malcie*, nr 17209/02, §§ 77-78, ETPC 2006-VIII, oraz *Di Trizio przeciwko Szwajcarii*, nr 7186/09, § 66, 2 lutego 2016 r.).

113. W sprawach dotyczących przemocy domowej Trybunał powoływał się na sprawozdania międzynarodowych i lokalnych organizacji praw

człowieka, sprawozdania okresowe Komitetu CEDAW oraz dane statystyczne pochodzące od władz i instytucji akademickich w celu ustalenia istnienia przesłanki *prima facie*, że przemoc domowa dotyczy głównie kobiet oraz że ogólna postawa władz lokalnych – jak sposób traktowania kobiet na posterunkach policji, gdy zgłaszają przemoc domową, oraz bierność sądów, jeżeli chodzi o zapewnianie skutecznej ochrony ofiarom – tworzy klimat sprzyjający przemocy domowej (zob. *Opuz*, cyt. powyżej, §§ 192-98, oraz *Halime Kılıç przeciwko Turcji*, nr 63034/11, §§ 117-18, 28 czerwca 2016 r.). Trybunał doszedł do podobnego wniosku w innych sprawach, w których władze krajowe nie doceniły powagi i zakresu problemu przemocy domowej. Trybunał stwierdził, że ich działania wykraczały poza zwykłe zaniechanie lub zwłokę w zwalczaniu przemocy wobec kobiet i sprowadzały się do powtarzania praktyk przyzwalających na taką przemoc i odzwierciedlających dyskryminacyjną postawę wobec ofiar ze względu na ich płeć (zob. *Eremia*, § 89; *Mudric*, § 63; *T.M. i C.M. przeciwko Republice Mołdawii*, § 62; *Talpis*, § 145; oraz *Bâlşan*, § 85, wszystkie cytowane powyżej).

114. Po wykazaniu istnienia uprzedzeń strukturalnych na dużą skalę, takich jak zaistniałe w wyżej wymienionych sprawach, skarżąca nie musi udowadniać, że była również ofiarą indywidualnego uprzedzenia. Jeżeli jednak nie ma wystarczających dowodów potwierdzających dyskryminujący charakter przepisów i praktyk lub ich skutków, do uznania zarzutu dyskryminacji wymagane jest udowodnienie uprzedzeń funkcjonariuszy zajmujących się sprawą ofiary. W razie braku takiego dowodu sam fakt, że nie wszystkie nakazane lub zalecone sankcje i środki zostały zastosowane, nie przesądza o istnieniu zamiaru dyskryminacji ze względu na płeć (zob. *A. przeciwko Chorwacji*, §§ 97-104, oraz *Rumor*, §§ 76-77, oba cytowane powyżej).

2. Analiza przedmiotowej sprawy

a) Zastosowanie art. 14 w związku z art. 3 Konwencji

115. Trybunał powtarza, że do zastosowania art. 14 nie jest wymagane naruszenie jednego z praw materialnych gwarantowanych przez Konwencję. Wystarczy, że okoliczności faktyczne sprawy „mieszczą się w zakresie” innego materialnego postanowienia Konwencji lub jej Protokołów (patrz *Khamtokhu i Aksenich przeciwko Rosji* [WI], nr. 60367/08 i 961/11, § 53, 24 stycznia 2017 r.). Trybunał stwierdził powyżej, że skarżąca została poddana nieludzkiemu traktowaniu, czemu Państwo nie zapobiegło (zob. paragrafy 75 i 102 powyżej); zatem okoliczności faktyczne sprawy „mieszczą się w zakresie” tego przepisu.

116. Jeśli chodzi o wymóg, aby zarzucana różnica w traktowaniu odnosiła się do którejkolwiek z przyczyn wymienionych w art. 14, Trybunał zauważył, że „płeć” jest wyraźnie wymieniona w art. 14 jako zakazany powód

dyskryminacji. Artykuł 14 w związku z art. 3 Konwencji znajdują zatem zastosowanie w niniejszej sprawie.

b) Czy kobiety są w nieproporcjonalnie dużym stopniu dotknięte przemocą domową w Rosji

117. Trybunał zauważa na wstępie, że potrzeba gromadzenia informacji statystycznych na temat zakresu, przyczyn i skutków przemocy ze względu na płeć jest wymieniana wśród szczegółowych zaleceń Komitetu CEDAW od ponad dwudziestu pięciu lat (zob. Zalecenie Ogólne nr 19 (1992) w paragrafie 52 powyżej). W 2004 roku specjalny sprawozdawca ds. przemocy wobec kobiet, jej przyczyn i skutków zauważył, że statystyki dotyczące przemocy domowej w Rosji są niespójne lub w ogóle ich nie ma (§ 26 raportu przytoczonego w paragrafie 61 powyżej). W swoim okresowym przeglądzie przestrzegania przez Rosję zobowiązań wynikających z Konwencji CEDAW z 2015 r., Komitet CEDAW wyraził zaniepokojenie „dużą powszechnością przemocy wobec kobiet, w szczególności przemocy domowej i seksualnej [...] oraz brakiem danych statystycznych zdezagregowanych według wieku, narodowości i stosunku między ofiarą a sprawcą, a także badań na temat przyczyn i skutków tego zjawiska” (zob. paragraf 64 powyżej).

118. Brak wyczerpujących ogólnokrajowych statystyk w Rosji jest związany z brakiem w rosyjskim ustawodawstwie jakiegokolwiek definicji przestępstw związanych z przemocą domową, co uniemożliwia władzom krajowym klasyfikowanie określonych przestępstw jako związanych z przemocą domową i gromadzenie jakichkolwiek spójnych danych na temat skali zjawiska (zob. raport Human Rights Watch cytowany w paragrafie 66 powyżej). Ponieważ zaniechanie gromadzenia odpowiednich informacji obciąża władze krajowe, Trybunał odrzuca argument Rządu, że skarżąca ponosiła winę za nieprzedstawienie oficjalnych danych wskazujących na dyskryminację kobiet będących ofiarami przemocy domowej w Rosji.

119. W przeciwieństwie do Rządu, który nie przedstawił żadnych informacji statystycznych, skarżąca przedstawiła opracowane przez rosyjską policję oficjalne dane dotyczące „przestępstw popełnionych w rodzinie i gospodarstwie domowym”, które ze względu na charakter przestępstw można uznać za najbardziej zbliżone do statystyk dotyczących przemocy domowej (zob. paragraf 41 powyżej). Zestawiono całkowitą liczbę zarejestrowanych przestępstw, ich odpowiednią kategoryzację prawną oraz liczbę kobiet i nieletnich ofiar. Nawet przy uwzględnieniu faktu, że jedno zdarzenie wyczerpujące znamiona przestępstwa mogło skutkować skrzywdzeniem wielu osób, można zauważyć, że w latach 2015-17 kobiety stanowiły od 67 % do 74 % wszystkich dorosłych ofiar zarejestrowanych przestępstw „popełnionych w rodzinie lub gospodarstwie domowym”. Wygląda na to, że przestępstwo pobicia, które jest najczęstszą formą przemocy wobec nieletnich, było popełniane wyłącznie w stosunku do kobiet i dzieci, ponieważ całkowita liczba tych dwóch kategorii ofiar była równa lub

całkowitej liczbie zarejestrowanych incydentów lub większa. Jeśli zaś chodzi o przestępstwo groźby pozbawienia życia lub ciężkiego uszkodzenia ciała, które również jest częstym przejawem przemocy w rodzinie, liczba pokrzywdzonych kobiet wzrosła z roku na rok, z 73,2 % w 2015 r., do 75,9 % w 2016 r. oraz do 77 % w 2017 r.

120. W 2017 r. odnotowano gwałtowny spadek ogólnej liczby przestępstw „popołnionych w rodzinie lub gospodarstwie domowym”, co według skarżącej nastąpiło za sprawą dekryminalizacji pobicia „osób najbliższych” (zob. paragraf 50 powyżej). Całkowita liczba zarejestrowanych przestępstw spadła o ponad 40 %, z 65 535 do 38 311. Przy praktycznie niezmienniej liczbie zgłaszanych przypadków gróźb pozbawienia życia lub uszkodzenia ciała, liczba postępowań w sprawie zarzutów o pobicie typu kwalifikowanego i „ponowne pobicie” spadła jedenastokrotnie, z 25 948 w 2016 r. do zaledwie 2 266 w 2017 r. W tych przypadkach kobiety stanowiły do 95 % dorosłych ofiar. Niebywały spadek liczby zarejestrowanych przestępstw nie mógł być spowodowany wdrożeniem skutecznych środków przeciwdziałania przemocy domowej, ponieważ nie wdrożono żadnych środków służących rozwiązaniu tego problemu. Trybunał zgadza się z tezą skarżącej, że dekryminalizacja pobicia doprowadziła do jeszcze rzadszego zgłaszania przemocy domowej, której wiele przypadków nie znalazło się w statystykach policyjnych.

121. Nawet pomijając efekt dekryminalizacji, liczba przestępstw zarejestrowanych w całym kraju pozostaje wyjątkowo niska w stosunku do 65-milionowej populacji dorosłych kobiet w Rosji i nie odpowiada rzeczywistej częstotliwości występowania przemocy domowej, co zostało stwierdzone w wielu badaniach. Kompleksowe badanie przeprowadzone przez Światową Organizację Zdrowia wykazało, że przemoc domowa jest zbyt rzadko zgłaszana na całym świecie, a co czwarta kobieta w regionie europejskim doświadczyła przemocy fizycznej lub seksualnej (zob. raport WHO z 2013 r. zatytułowany *Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence* [„Globalne i regionalne szacunki dotyczące przemocy wobec kobiet: rozpowszechnienie i skutki zdrowotne przemocy ze strony partnera w związku intymnym i przemocy seksualnej niezwiązanej z partnerem”]).

122. Sytuacja w Rosji wydaje się być jeszcze poważniejsza. W raporcie specjalnego sprawozdawcy ds. przemocy wobec kobiet z 2004 roku przytoczono twierdzenie rosyjskich ugrupowań kobiecych, że „przemoc domowa wciąż pozostaje w poważnym stopniu niezgłaszana, niedostatecznie rejestrowana i w dużej mierze ignorowana przez władze” (zob. § 28 raportu, przytoczony w paragrafie 61 powyżej). Niska liczba skarg, dochodzeń i przypadków ścigania aktów przemocy domowej i przemocy wobec kobiet była przedmiotem zaniepokojenia Komitetu Przeciwko Torturom ONZ w jego raporcie okresowym z 2012 r. dotyczącym Rosji (zob. paragraf 63

powyżej). Ogólnokrajowe badania przeprowadzone przez Urząd Statystyczny i Ministerstwo Zdrowia oraz regionalne badania przeprowadzone przez Akademię Nauk wykazały, że ponad połowa rosyjskich kobiet doświadczyła przemocy werbalnej lub fizycznej, ale tylko 10 % z nich zgłosiło to na policję (patrz paragrafy 42 i 43 powyżej). Jedna z rosyjskich organizacji pozarządowych oszacowała, że co czwarta rodzina dotknięta jest jakąś formą przemocy domowej (zob. paragraf 44 powyżej). Rosyjski Rzecznik Praw Obywatelskich, nie podając konkretnych danych przyznał, że wiele kobiet-ofiar nie zwracało się o pomoc do policji ani innych organów, ponieważ nie miały nadziei na uzyskanie tam pomocy (zob. paragraf 45 powyżej). Ponadto w ostatnim kompleksowym raporcie na temat przemocy domowej w Rosji, sporządzonym przez Human Rights Watch, zauważono, że przytłaczająca większość kobiet, które przeżyły przemoc domową, nie zgłosiła jej na policję ani nie szukała pomocy u władz (patrz paragraf 66 powyżej).

123. Wreszcie w kwestii, czy kobiety będące ofiarami przemocy domowej mają równy dostęp do wymiaru sprawiedliwości, Trybunał zauważył powyżej, że ofiary nie miały dostępu do ścigania z oskarżenia publicznego takich przestępstw, z wyjątkiem krótkiego okresu między lipcem 2016 roku a styczniem 2017 roku (zob. paragraf 49 powyżej). W rosyjskim systemie prawnym większość przypadków przemocy domowej została zaklasyfikowana jako przestępstwa ścigane z oskarżenia prywatnego, co obciąża ofiarę wniesieniem oskarżenia (zob. paragraf 82 powyżej). Oficjalne statystyki Wydziału Sądowego Sądu Najwyższego Federacji Rosyjskiej wskazują, że klasyfikacja ta nieproporcjonalnie i niekorzystnie wpływa na szanse powodzenia dla ofiar poszukujących dostępu do wymiaru sprawiedliwości. Ogólny wskaźnik uniewinnień w rosyjskim systemie sądownictwa karnego w latach 2013-2014 wynosił mniej niż 1 % wszystkich spraw karnych rozpatrywanych przez sądy powszechne. Około 70 % tych uniewinnień orzeczono w sprawach z oskarżenia prywatnego (3894 z 5624 spraw w 2013 r. oraz 3778 z 5167 spraw w 2014 r.), mimo że sprawy takie stanowiły mniej niż 5 % wszystkich spraw karnych (49 315 z 946 747 spraw w 2013 r., 45 427 z 936 771 spraw w 2014 r.). Ponadto sprawy z oskarżenia prywatnego były czterokrotnie częściej umarzane z rozmaitych przyczyn proceduralnych w porównaniu ze sprawami z oskarżenia publicznego (78 % w porównaniu z 19 % w 2013 r. i 76 % w porównaniu z 19 % w 2014 r.). Wynika z tego, że ofiary przemocy domowej znalazły się *de facto* w niekorzystnej sytuacji.

124. Na podstawie dowodów przedstawionych przez skarżącą oraz informacji ze źródeł krajowych i międzynarodowych Trybunał stwierdza, że istnieją przesłanki *prima facie* wskazujące, że przemoc domowa nieproporcjonalnie bardziej dotyka kobiet w Rosji (zob. *Opuz*, cyt. powyżej, § 198). Kobiety stanowią znaczną większość ofiar „przestępstw popełnianych w rodzinie i gospodarstwie domowym” w oficjalnych statystykach

policyjnych, przemoc wobec kobiet jest zdecydowanie zbyt rzadko zgłaszana i niedostatecznie rejestrowana, a kobiety mają znacznie mniejsze szanse na ściganie i skazanie swoich oprawców z uwagi na krajową klasyfikację takich przestępstw.

c) Czy władze rosyjskie wprowadziły środki polityczne służące osiągnięciu materialnej równości płci

125. Zgodnie z wynikającym z Konwencji CEDAW zobowiązaniem państwa do potępienia wszelkich form dyskryminacji kobiet, art. 19 Konstytucji Rosji ustanawia zasadę równości praw i wolności mężczyzn i kobiet, a także stanowi, że powinni oni mieć równe możliwości korzystania z nich. W przedmiotowej sprawie zarzucana dyskryminacja nie wynika z przepisów prawa, które są dyskryminujące same w sobie, ale raczej z sytuacji faktycznej, w której przemoc nieproporcjonalnie bardziej dotyka kobiet (por. *Opuz*, cyt. powyżej, § 192). Trybunał zbada zatem, czy władze rosyjskie wprowadziły środki polityczne mające na celu przeciwdziałanie dyskryminacyjnemu traktowaniu kobiet oraz ich ochronę przed przemocą domową.

126. Władze rosyjskie, w swoich raportach do Komitetu CEDAW, uznały skalę problemu przemocy wobec kobiet. Już w 2004 roku stwierdzono, że „14 000 kobiet rocznie ponosi śmierć z ręki swoich mężów lub innych członków rodziny” oraz że „sytuację pogarsza brak statystyk, a także podejście organów ścigania do tego problemu, ponieważ nie uważają one takiej przemocy za przestępstwo, lecz za »prywatną sprawę« między małżonkami” (zob. § 26 raportu specjalnego sprawozdawcy, przetoczonego w paragrafie 61 powyżej). Specjalny sprawozdawca ds. przemocy wobec kobiet wskazał na brak ustawodawstwa dotyczącego przemocy domowej w Rosji jako główną przeszkodę w zwalczaniu takiej przemocy (tamże, § 36). Zdaniem specjalnego sprawozdawcy brak konkretnych przepisów przyczynił się do bezkarności przestępstw popełnianych w sferze prywatnej, ale także zniechęcił kobiety do szukania pomocy i wzmocnił niechęć policji do poważnego zajęcia się problemem, którego nie uznawała za przestępstwo (tamże, § 38).

127. Organy traktatowe Organizacji Narodów Zjednoczonych uznały, że uporczywe zaniechanie zdefiniowania przez władze rosyjskie przemocy domowej w ustawodawstwie krajowym jest niezgodne z ich międzynarodowymi zobowiązaniami. W uwagach końcowych Komitetu CEDAW dotyczących szóstego, siódmego i ósmego sprawozdania okresowego Federacji Rosyjskiej za lata 2010-2015 wezwano Rosję do przyjęcia kompleksowego ustawodawstwa mającego na celu zapobieganie i przeciwdziałanie przemocy domowej oraz ściganie takich przestępstw (zob. paragraf 64 powyżej). Komitet Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych oraz Komitet przeciwko Torturom określiły brak definicji przemocy domowej w prawie rosyjskim jako problematyczny z punktu

widzenia przestrzegania odpowiednich traktatów (zob. paragrafy 62 i 63 powyżej). Rozpatrując indywidualną informację od Rosjanki, która była ofiarą przemocy domowej, Komitet CEDAW ustalił, że brak zmiany przez władze rosyjskie ustawodawstwa dotyczącego przemocy domowej pozbawił ją możliwości dochodzenia sprawiedliwości i naruszył postanowienia Konwencji CEDAW dotyczące dyskryminacji (zob. paragraf 65 powyżej).

128. Pomimo szerokiego rozpowszechnienia przemocy domowej, o którym świadczą wyżej wymienione informacje statystyczne, władze rosyjskie nie przyjęły do tej pory żadnych przepisów, które mogłyby zaradzić problemowi i zapewnić ochronę kobietom, które są nim nieproporcjonalnie mocno dotknięte. Jak zauważył rosyjski Rzecznik Praw Obywatelskich, w ciągu ostatnich dwudziestu lat opracowano ponad czterdzieści projektów ustaw, ale żaden z nich nie został przyjęty (zob. paragraf 45 powyżej). Trybunał stwierdził powyżej, że istniejące przepisy prawa karnego są niewystarczające do zapewnienia ochrony przed wieloma formami przemocy i dyskryminacji wobec kobiet, takimi jak molestowanie, prześladowanie, stosowanie przymusu, znęcanie się psychiczne lub przemoc ekonomiczna, bądź powtarzanie się podobnych incydentów przez dłuższy czas (zob. paragraf 81 powyżej). Brak jakichkolwiek przepisów definiujących zjawisko przemocy w rodzinie i zajmujących się nim na poziomie systemowym odróżnia niniejszą sprawę od spraw przeciwko innym państwom członkowskim, w których takie przepisy zostały już przyjęte, ale z różnych powodów nie funkcjonowały prawidłowo (zob. *Opuz*, § 200; *Eremia*, §§ 89-90; oraz *Talpis*, § 147, wszystkie cytowane powyżej).

129. W 2016 roku znowelizowano Kodeks karny w celu dekryminalizacji mniej poważnych przestępstw, w tym pobicia typu innego niż kwalifikowany. Po raz pierwszy w nowożytnej historii Rosji w ustawodawstwie wprowadzono rozróżnienie między pobiciem przez osoby obce a napaścią na „osoby najbliższe” w otoczeniu domowym. Pierwszy rodzaj pobicia został przeklasyfikowany na wykroczenie, a drugi stał się znamieniem przestępstwa pobicia typu kwalifikowanego (zob. paragraf 49 powyżej). Trybunał uważa, że pozytywny rozwój prawa rosyjskiego stworzył perspektywę większej ochrony dla ofiar przemocy domowej. Poprzez wprowadzenie nowego znamienia typu kwalifikowanego napaść na „osoby najbliższe” została przekwalifikowana na cięższe przestępstwo, które podlegało mieszanemu ściganiu publiczno-prywatnemu. Zmiany te nie tylko stanowiły sygnał, że takie zachowania nie będą tolerowane, ale miały również praktyczny skutek w postaci zmniejszenia obciążenia ofiar, które nie były już pozostawione wyłącznie samym sobie. Jak pokazała sprawa skarżącej, zmiana ta nie odniosła natychmiastowego skutku. Skarżąca zawiadomiła policję o poważnych incydentach w lipcu, sierpniu i wrześniu 2016 r., w tym o napaści, próbie zamachu na jej życie i podłożeniu urządzenia śledzącego. Policja pozostała jednak tak samo bierna, jak wcześniej, starając się zbagatelizować charakter incydentów oraz jak najszybciej zamknąć sprawę.

130. Trybunał nie może spekulować, jaki wpływ mogłyby mieć poprawki z 2016 r., gdyby w ślad za nimi uruchomiono szkolenia dla sędziów i funkcjonariuszy organów ścigania. Tak się jednak złożyło, że reżim prawny, który oferował pewną formę ochrony przed przemocą domową, był krótkotrwały. Niecałe pół roku później, na początku 2017 roku, rosyjski parlament ponownie zmienił przepisy kodeksu karnego dotyczące napaści, usuwając odniesienie do „osób najbliższych” jako znamię typu kwalifikowanego (zob. paragraf 50 powyżej). W związku z tym ponownie zabrakło oficjalnej wzmianki o przemocy domowej lub jej definicji w jakimkolwiek akcie prawnym, czy to administracyjnym, czy karnym. Napaść dokonywana po raz pierwszy, czy to przez osobę obcą, czy przez agresywnego partnera, zniknęła ze sfery prawa karnego. Ponowna napaść jest ścigana karnie tylko jeśli w okresie dwunastu miesięcy poprzedzającym ponowną napaść na sprawcę została nałożona sankcja administracyjna. Zmiany z 2017 r. utrudniły również karanie incydentów przemocy domowej, ponieważ ofiary muszą wszcząć dwa postępowania w krótkim czasie, najpierw w celu doprowadzenia do skazania sprawcy przez sąd ds. wykroczeń, a następnie założyć sprawę z oskarżenia prywatnego pod zarzutem „ponownego pobicia”.

131. Komitet CEDAW miał ostatnio możliwość przeanalizowania rosyjskich ram prawnych w kształcie, jaki uzyskały one po zmianach z 2017 r. Zwróciwszy uwagę na brak definicji „przemocy domowej” w prawie rosyjskim Komitet wyraził pogląd, że poprawki dekryminalizujące napaść na osoby najbliższe „idą w złym kierunku”, oraz „przyczyniają się do bezkarności sprawców” przemocy domowej (patrz paragraf 65 powyżej). Trybunał zgadza się z taką oceną. Trybunał stwierdził powyżej, że obecne ustawodawstwo rosyjskie nie jest w stanie zaradzić zjawisku przemocy domowej, ani zapewnić wystarczającej ochrony jej ofiarom (patrz paragraf 85 powyżej). Nie chroni również kobiet przed powszechną przemocą i dyskryminacją.

132. W opinii Trybunału chroniczny brak ustawodawstwa mającego na celu zwalczanie przemocy domowej oraz brak jakiejkolwiek formy zakazu zbliżania się lub nakazu ochrony to wyraźne oznaki, że działania władz w przedmiotowej sprawie nie były zwykłym zaniechaniem lub zwłoką w podjęciu czynności w reakcji na przemoc wobec skarżącej, ale wynikały z ich niechęci do uznania powagi i zakresu problemu przemocy domowej w Rosji oraz jej dyskryminującego wpływu na kobiety. Tolerując przez wiele lat klimat sprzyjający przemocy domowej, władze rosyjskie nie zdołały stworzyć warunków dla rzeczywistej równości płci, które umożliwiłyby kobietom życie wolne od strachu przed złym traktowaniem lub atakami na ich nietykalność fizyczną oraz korzystanie z równej ochrony prawnej.

133. Doszło zatem do naruszenia art. 14 w związku z art. 3 Konwencji.

III. ZASTOSOWANIE ART. 41 KONWENCJI

134. Art. 41 Konwencji stanowi:

„Jeżeli Trybunał stwierdzi, że nastąpiło naruszenie Konwencji lub jej Protokołów, oraz jeżeli prawo wewnętrzne zainteresowanej Wysokiej Układającej się Strony pozwala tylko na częściowe usunięcie konsekwencji tego naruszenia, Trybunał orzeka, gdy zachodzi taka potrzeba, o przyznaniu słusznego zadośćuczynienia pokrzywdzonej stronie.”

135. Skarżąca żądała kwoty 40 000 euro (EUR) tytułem zadośćuczynienia za szkodę niemajątkową i 5875,69 EUR tytułem zwrotu kosztów i wydatków na obsługę prawną. Ta ostatnia kwota obejmowała koszt pracy prawników Stichting Justice Initiative, którzy przeprowadzili rozmowy ze skarżącą i ekspertami, zebrali dokumenty i dowody oraz sporządzili pisma do Trybunału. Badania lokalne były rozliczane po 50 EUR za godzinę, a prace prawne po 150 EUR za godzinę.

136. Rząd stwierdził, że art. 41 powinien być stosowany zgodnie z utrwalonym orzecznictwem.

137. Trybunał zasądza na rzecz skarżącej 20 000 EUR tytułem zadośćuczynienia za szkodę niemajątkową oraz kwotę żadaną tytułem kosztów i wydatków na obsługę prawną, powiększone o podatki należne od skarżącej. Ta ostatnia kwota winna zostać uiszczona na rachunek bankowy pełnomocników wnioskodawcy, Stichting Justice Initiative, w Niderlandach.

138. Trybunał uznaje za właściwe, aby odsetki za zwłokę były oparte na marginalnej stopie procentowej Europejskiego Banku Centralnego, powiększonej o trzy punkty procentowe.

Z TYCH PRZYCZYN TRYBUNAŁ

1. *uznaje* jednogłośnie skargę za dopuszczalną;
2. *orzeka* jednogłośnie, że doszło do naruszenia art. 3 Konwencji;
3. *orzeka* jednogłośnie, że nie ma potrzeby rozpatrywania skargi na podstawie art. 13 Konwencji;
4. *orzeka* jednogłośnie, że doszło do naruszenia art. 14 w związku z art. 3 Konwencji;
5. *orzeka* pięcioma głosami do dwóch,
 - a) że pozwane państwo winno w terminie trzech miesięcy od daty, w której niniejszy wyrok stanie się ostateczny zgodnie z art. 44 ust. 2 Konwencji, uiścić na rzecz skarżącej następujące kwoty:

- i) 20 000 EUR (dwadzieścia tysięcy euro) plus wszelkie podatki należne od skarżącej tytułem zadośćuczynienia za szkodę niemajątkową, przeliczone na walutę pozwanego Państwa według kursu obowiązującego w dniu płatności;
 - ii) 5875,69 EUR (pięć tysięcy osiemset siedemdziesiąt pięć euro i sześćdziesiąt dziewięć centów) tytułem kosztów i wydatków powiększonych o wszelkie podatki należne od skarżącej, płatne na rachunek bankowy przedstawicieli skarżącego;
 - b) że od upływu wyżej wskazanego terminu trzech miesięcy aż do momentu uregulowania należności należne będą odsetki zwykłe od określonych powyżej kwot naliczone według stopy równej marginalnej stopie procentowej Europejskiego Banku Centralnego obowiązującej w tym okresie, powiększonej o trzy punkty procentowe;
6. *oddala*, pięcioma głosami do dwóch, pozostałą część roszczenia skarżącej dotyczącego słusznego zadośćuczynienia.

Sporządzono w języku angielskim i obwieszczono pisemnie w dniu 9 lipca 2019 r., zgodnie z Regulą 77 §§ 2 i 3 Regulaminu Trybunału.

Fatoş Aracı
Zastępca Kanclerza

Vincent A. De Gaetano
Przewodniczący

Zgodnie z art. 45 ust. 2 Konwencji i Regulą 74 § 2 Regulaminu Trybunału do wyroku załączono następujące opinie odrębne:

- a) opinia odrębna sędziego Pinto de Albuquerque, do której przyłączył się sędzia Dedov;
- b) zgodna opinia sędziego Dedova;
- c) opinia odrębna sędziego Serghidesa;

V.D.G.
F.A.

ZGODNA OPINIA ODREBNA SĘDZIEGO PINTO DE ALBUQUERQUE, DO KTÓREJ PRZYŁĄCZYŁ SIĘ SĘDZIA DEDOV

1. W sprawie *Volodina* pojawiła się sposobność, aby w bezprecedensowy sposób zająć się niepokojącym problemem przemocy domowej. Skarżąca nie tylko doświadczyła sytuacji poważnego fizycznego znęcania się, ale niewątpliwie również znosiła – i nadal znosi – rozdzierające cierpienia psychiczne. Statystyki wskazują, że ten przypadek jest zaledwie pojedynczym, jaskrawym przykładem znacznie bardziej systemowego problemu.¹ Większość składu orzekającego przedstawiła cztery konkretne uwagi, uznając potrzebę zajęcia się naruszeniami, których doznała skarżąca, za co należy im się pochwała. W moim odczuciu jednak większość nie wykorzystała okazji, aby jeszcze bardziej rozwinąć stanowisko Trybunału w sprawie traktowania przemocy domowej jako naruszenia praw człowieka. Zgadzam się zatem z wyrokiem, ale czuję się zmuszony nie zgodzić się częściowo z jego uzasadnieniem.

A. Pozytywne aspekty wyroku większości

1. Interpretacja Konwencji z uwzględnieniem aspektu płci

2. Moje pierwsze pochwały dotyczą włączenia „interpretacji i stosowania postanowień Konwencji z uwzględnieniem aspektu płci”², która istotnie przenosi ciężar dowodu z ofiary na pozwane Państwo.³ Podejście uwzględniające aspekt płci uznaje „rzeczywiste nierówności między

¹ Zob. par. 40–45 niniejszego wyroku.

² Zob. par. 111 niniejszego wyroku. Podobny pogląd wyraziłem mojej zgodnej opinii odrębnej w sprawie *Valiulienė przeciwko Litwie*, nr 33234/07 z 26 czerwca 2013 r., w której argumentowałem, że interpretacja i stosowanie z uwzględnieniem aspektu płci, uznające atrybucje płciowe, które określają postrzeganie, relacje i współzależności między mężczyznami i kobietami w społeczeństwach, są niezbędne w celu określenia rzeczywistych niekorzystnych warunków, w jakich znajdują się kobiety. W toku interpretacji i stosowania uwzględniającego aspekt płci można zatem uznać i uwypuklić kontekst, w jakim żyją kobiety w danym społeczeństwie, uznać nieproporcjonalnie duży wpływ przemocy na kobiety oraz określić potencjalnie destruktywne okoliczności, które sprzyjają występowaniu przemocy domowej.

³ Ciężar zostaje przesunięty, ponieważ z ogólnego pojmowania przemocy domowej i odpowiednich statystyk wynika, że bezczynność państwa jeszcze bardziej pogarsza trudną sytuację kobiet doświadczających przemocy ze względu na płeć w otoczeniu domowym. Milczące przyzwolenie państwa i jego niezdolność lub niechęć do działania utrwała cierpienie kobiet i podtrzymuje ich nierówną pozycję społeczną. W związku z tym, państwo ma obowiązek nie tylko szanować, ale również chronić, poprzez skuteczne środki legislacyjne i operacyjne, które obejmują szybkie działania funkcjonariuszy państwowych w zakresie interwencji w przypadkach przemocy domowej.

kobietami i mężczyznami”⁴ i dąży do skutecznej i rzeczywistej równości płci, poprzez reagowanie na szczególną bezbronność ofiar przemocy domowej.⁵ W związku z tym, pozytywny obowiązek państwa w zakresie ochrony kobiet przed przemocą domową musi zostać najpierw rozpoznany w konkretnym kontekście, w którym występuje przemoc domowa. W kilku raportach zwracano uwagę na powszechność występowania przemocy domowej w Rosji.⁶ Zamiast przeciwdziałać uwarunkowaniom, w których kobiety i inne szczególnie wrażliwe kategorie osób są bardziej narażone na przemoc domową, [bez]czynność rosyjskiego państwa podtrzymuje i utrwała trudną sytuację kobiet i dziewcząt.

2. Obowiązek zwalczania przemocy uwarunkowanej płcią w zwyczajowym prawie międzynarodowym

3. Drugim wartym wyróżnienia elementem jest podkreślenie przez większość uznania przez Komitet CEDAW ewolucyjnego przekształcenia przemocy ze względu na płeć jako formy dyskryminacji kobiet w zasadę zwyczajowego prawa międzynarodowego.⁷ Szczególnie upokarzający charakter przemocy domowej, która ma na celu poniżenie godności kobiety poprzez „przemoc fizyczną, seksualną, psychiczną lub ekonomiczną”⁸, może doprowadzić do uruchomienia art. 3 o zakazie tortur, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania.⁹ Z uznania, że przemoc domowa i bezczynność państwa w zakresie leczenia i zwalczania takich przypadków należą do

⁴ Zob. par. 111 niniejszego wyroku.

⁵ Większość składu orzekającego zauważyła również, że Rada Europy koncentrowała się na działaniach służących zaprowadzeniu równości płci, do czego przyczyni się perspektywa uwzględniająca aspekt płci, biorąca pod uwagę kontekst społeczny jednostek. Wysiłki te znalazły odzwierciedlenie w Konwencji Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej („konwencja stambulska”), w której zwrócono uwagę na wzmożone ryzyko dotknięcia kobiet i dziewcząt przemocą uwarunkowaną płcią, a w art. 6 zaproponowano przyjęcie polityki uwzględniającej aspekt płci podczas wdrażania konwencji stambulskiej. Jest rzeczą naturalną, że taka interpretacja uwzględniająca aspekt płci jest w równym stopniu wykorzystywana w kontekście Europejskiej Konwencji Praw Człowieka („Konwencji”), oraz, jak miało to miejsce w niniejszej sprawie, traktuje przemoc domową jako potencjalne naruszenie art. 3. Pojęcie szczególnie wrażliwych kategorii osób w odniesieniu do przemocy domowej pojawiło się wcześniej w sprawie *Hajduova przeciwko Słowacji*, nr 2660/03, 30 listopada 2010 r., w której Europejski Trybunał Praw Człowieka („Trybunał”) stwierdził, że pozwane państwo w niewystarczającym stopniu wywiązało się ze swojego pozytywnego obowiązku ochrony skarżącej.

⁶ Paragrafy 62, 64, 84, 117 i 128 niniejszego wyroku.

⁷ Zob. par. 110 niniejszego wyroku. Zostało to również podkreślone w mojej rozbieżnej opinii odrębnej w sprawie *Valiulienė przeciwko Litwie*, cyt. powyżej, w której wspomniałem o szerokim i długotrwałym konsensusie w sprawie pozytywnego obowiązku państwa, wywołanego przez wystąpienie przemocy wobec kobiet (Zobacz *Valiulienė przeciwko Litwie*, cyt. powyżej, na stronie 28).

⁸ Zob. konwencja stambulska, art. 3 lit. b).

⁹ Zob. par. 74 niniejszego wyroku.

kategorii norm zakazu w zwyczajowym prawie międzynarodowym wynika, że ustawodawstwo krajowe i praktyka administracyjna powinny być odpowiednio kształtowane przez takie zwyczajowe prawo międzynarodowe.

3. Odpowiednie znaczenie instrumentów prawa miękkiego

4. Po trzecie, pragnę podkreślić, że większość składu orzekającego przypisała właściwą wagę normom prawa miękkiego. Trybunał – mimo że nie jest skory opierać się wyłącznie na takich normach – to, stwierdzając naruszenia Konwencji, jest gotów wziąć pod uwagę instrumenty prawa miękkiego, które wydają się w wystarczającym stopniu świadczyć o krystalizującym się konsensusie wśród Państw członkowskich. Fundamentalna zasada wykładni nakazuje, aby interpretować Konwencję w świetle aktualnych warunków, zatem nowo przyjęty konsensus będzie miał wpływ na ustalenia Trybunału. Rosnący konsensus często znajduje odzwierciedlenie w rozwoju prawa miękkiego.¹⁰ Godne pochwały jest to, że oprócz konwencji stambulskiej, która nie jest wiążąca dla Rosji¹¹, większość składu orzekającego w sprawie *Volodina* odniosła się do doniosłych prac Komitetu CEDAW, specjalnego sprawozdawcy ONZ ds. tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego i poniżającego traktowania oraz specjalnego sprawozdawcy ONZ ds. przemocy wobec kobiet, w celu dokonania wykładni Konwencji w świetle odpowiednich międzynarodowych norm prawa miękkiego w sferze praw człowieka, a także w celu pełnego zrozumienia skali zagrożenia kobiet aktami przemocy domowej w Rosji.¹²

¹⁰ W wiodącej sprawie *Demir i Baykara przeciwko Turcji* [WI], nr 34503/97, §§ 146-154, 12 sierpnia 2008 r., Trybunał odniósł się do kilku instrumentów prawa miękkiego, które podkreślały znaczenie prawa do rokowań zbiorowych. Wcześniej, w przełomowej sprawie *Marckx przeciwko Belgii* (sesja plenarna), nr 6833/74, §§ 41 i 58, 13 czerwca 1979 r., Trybunał oparł się już na rosnącym konsensusie („wyrażna miara wspólnej płaszczyzny porozumienia w tej dziedzinie wśród nowoczesnych społeczeństw”) dotyczącym potrzeby traktowania dzieci urodzonych poza związkiem małżeńskim na równi z dziećmi urodzonymi w związku małżeńskim oraz ogólnej potrzeby ochrony socjalnej niezamężnych matek i ich dzieci, które to ustalenie było oparte na instrumentach międzynarodowych niewiążących dla pozwanego Państwa.

¹¹ Chociaż konwencja stambulska nie jest wiążąca dla Rosji, Trybunał nie ma oporów przed cytowaniem jej postanowień (zob. par. 60 niniejszego wyroku) Rosnący konsensus można zauważyć prześledziwszy liczbę państw członkowskich Rady Europy, które ratyfikowały tę konwencję – do chwili obecnej są to 34 państwa członkowskie. Unia Europejska dodatkowo wyraziła swoje zaangażowanie w zwalczanie przemocy ze względu na płeć, uznając to jeden z priorytetów strategicznego zaangażowania UE na rzecz równości płci na lata 2016-2019.

¹² Zob. par. 88 niniejszego wyroku.

4. Statystyki mówią więcej

5. Wreszcie większość składu zwróciła szczególną uwagę na znaczenie kontekstu.¹³ Sięgnięcie po dane statystyczne było korzystne dla tych rozważań, ponieważ pomogło zidentyfikować strukturalny problem przemocy domowej w Rosji. W związku z tym od Państwa oczekuje się wyższego poziomu należytej staranności, ponieważ analiza kontekstu nieuchronnie wskazuje na prawdopodobieństwo wystąpienia przemocy domowej w rosyjskim społeczeństwie.¹⁴ Pomimo braku ogólnokrajowych statystyk dotyczących przemocy domowej w Rosji, większość uznała zebrane dane dotyczące „przestępstw popełnionych w rodzinie i gospodarstwie domowym”¹⁵, opracowane na podstawie oficjalnych rejestrów policyjnych i ustaleń specjalnego sprawozdawcy ds. przemocy wobec kobiet, w których podkreślono poważny problem zbyt rzadkiego zgłaszania i rejestrowania przypadków przemocy domowej oraz ignorowanie tego zjawiska.¹⁶ Brak krajowych statystyk dotyczących konkretnego problemu przemocy domowej jest sam w sobie wymowny: obnaża brak ogólnej świadomości tego palącego problemu. Ponadto uzasadnia to obawy sprawozdawców ONZ dotyczące niedostatecznego zgłaszania i rejestrowania, ponieważ kobiety spotykają się z ogólną atmosferą jawnej odmowy uznania ich cierpienia. W związku z tym statystyki okazują się przydatne w dwojaki sposób: po pierwsze, istniejące statystyki dostarczają użytecznego kontekstu, który pomaga zastosować podejście do przedmiotowej kwestii uwzględniające aspekt płci; po drugie, brak konkretnych danych statystycznych dodatkowo sygnalizuje brak zainteresowania ze strony pozwanego państwa problemem przemocy domowej.

B. Wady wyroku większości składu orzekającego

1. Przemoc domowa jest torturą

6. Pomimo wymienionych powyżej elementów zasługujących na przychyłność, należy wskazać trzy obszary, w których moja opinia różni się od opinii większości. Nie ulega wątpliwości, że ból psychiczny i fizyczny, którego doświadcza skarżąca, zalicza się do kategorii traktowania, o którym mowa w art. 3 Konwencji. Zastosowanie art. 3 niuansuje się jednak progami

¹³ Paragrafy 112, 113 i 117-124 niniejszego wyroku.

¹⁴ W celu bardziej szczegółowego omówienia ścisłości testu należytej staranności zob. moją opinię odrębną w sprawie *Valiulienė przeciwko Litwie*, w której odwołuję się do sprawy *Hajduova*, wymagającej zwiększonego stopnia czujności w odniesieniu do szczególnie wrażliwych ofiar przemocy domowej. Zob. *Valiulienė przeciwko Litwie*, cyt. powyżej, str. 30.

¹⁵ Zob. par. 119 niniejszego wyroku.

¹⁶ Zob. par. 122 niniejszego wyroku.

dotkliwości oraz zamiarem i celem leżącym u podstaw działań sprawcy, a także współudziałem państwa, w formie działań – lub zaniechań, w odniesieniu sprawcy. W sprawie *Irlandia przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* Trybunał odróżnił tortury od niehumanitarnego lub poniżającego traktowania, stwierdzając, że tortury polegają na „rozmyślnym niehumanitarnym traktowaniu powodującym bardzo poważne i okrutne cierpienie”¹⁷

7. Moim zdaniem udręka skarżącej opisana w niniejszym wyroku spełnia wszystkie kryteria uznania jej za tortury. Większość z nich odnosi się do uczucia strachu, niepokoju i bezsilności, jak również do kontrolowania i wywierania przymusu, co uruchamia zastosowanie art. 3¹⁸. To lapidarne podsumowanie rzeczy, które musiała znosić skarżąca. Była ona poddawana wielokrotnym i uporczywym przypadkom stosowania ekstremalnej przemocy domowej, w tym uderzana w brzuch, co w istocie doprowadziło do zalecenia lekarskiego, aby wywołać poronienie nienarodzonego dziecka. Była ona dalej dręczona psychicznie poprzez publikację prywatnych zdjęć, znalazła w torebce coś, co miało być lokalizatorem GPS, otrzymywała groźby pozbawienia życia, które S. próbował zrealizować poprzez uszkodzenie jej samochodu oraz uprowadzenie z jej miasta zamieszkania.

8. Zgodnie z Komentarzem Ogólnym nr 2 Komitetu Przeciwko Torturom (CAT) ONZ, systematyczne zaniechanie reakcji, zgoda lub przyzwolenie państwa na krzywdę wyrządzoną prywatnie budzi wątpliwości na gruncie Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur, która ma status *ius cogens* oraz stoi na straży zwyczajowego prawa międzynarodowego.¹⁹ Większość nie tylko przytoczyła obawy Komitetu CEDAW dotyczące przemocy wobec kobiet, szczególnie w otoczeniu domowym, ale także uwzględniła uwagi końcowe Komitetu CAT ONZ dla Federacji Rosyjskiej z 2012 r., w których wyraźnie wyrażono zaniepokojenie przemocą wobec kobiet ze względu na brak zgłoszonych skarg po stronie władz rosyjskich „pomimo licznych zarzutów dotyczących wielu form przemocy wobec kobiet”, jak również „doniesienia, że funkcjonariusze organów ścigania niechętnie rejestrują skargi dotyczące przemocy domowej [...]” oraz „brak definicji przemocy domowej w prawie Państwa Strony [...]”.²⁰ Według Komitetu CAT, kwestie te wchodzą w zakres art. 1, 2, 11, 13 i 16 Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur, z których dwa pierwsze wyraźnie określają definicję tortur oraz obowiązek Państw Stron do podjęcia skutecznych środków ustawodawczych, administracyjnych, sądowych lub innych w celu zapobieżenia aktom tortur. Przesłanie jest jasne. Kiedy danej osobie celowo

¹⁷ *Irlandia przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* (sesja plenarna), nr 5310/71, § 167, 13 grudnia 1977 r..

¹⁸ Zob. par. 75 niniejszego wyroku.

¹⁹ Komitet ONZ Przeciwko Torturom (CAT), Komentarz ogólny nr 2: Stosowanie Artykułu 2 przez Państwa Strony, 24 stycznia 2008 r., CAT/C/GC/2, 1.

²⁰ Zob. paragraf 63 niniejszego wyroku, w którym powołano się na CAT/C/RUS/CO/5, przyjęty przez Komitet ONZ przeciwko Torturom w dniu 22 listopada 2012 r.

zadawane są poważne formy bólu i cierpienia, należy to uznać za tortury. Ponadto kwestią spójności jest, aby „interpretacja i stosowanie” Konwencji z uwzględnieniem aspektu płci uznawały wagę oraz skutki utrzymujących się wzorców przemocy domowej wobec kobiet i innych kategorii osób szczególnie wrażliwych. Specjalny sprawozdawca ONZ ds. tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania podobnie ostrzegł przed tendencją do bagatelizowania przestępstw związanych z przemocą wobec kobiet ze względu na płeć.²¹ Specjalny sprawozdawca podkreślił ponadto, że zastosowanie „perspektywy uwzględniającej aspekt płci”²² powinno przeciwdziałać wszelkim próbom umniejszania cierpienia kobiet poprzez nadawanie im miana „złego traktowania” zamiast „tortur”. Konieczne jest, aby Trybunał nie wpadł w pułapkę podważania swojego własnego podejścia uwzględniającego aspekt płci poprzez nieuznawanie tortur, gdy ma do czynienia z sytuacją, która bez cienia wątpliwości jest z nimi równoznaczna.

9. W przedmiotowej sprawie działania S. wobec skarżącej są motywowane zemstą; S. rozmyślnie dąży do ukarania jej za to, że od niego odeszła. W obawie przed jego odwetem opuściła rodzinne miasto i zamieszkała w stolicy. Aktualnie przybrała nową tożsamość, co świadczy o powadze zagrożeń, z jakimi przyszło jej się zmierzyć. Nie może po prostu powrócić do dawnego życia. Przy nagromadzeniu tak okrutnych i niehumanitarnych okoliczności, wydaje się, że istnieje rozdzźwięk pomiędzy raportami na temat przemocy ze względu na płeć w Rosji, rzeczywistymi okolicznościami tej sprawy – które nadają namacalną formę dowodom statystycznym – a faktem, że Trybunał nie kwapi się do nazwania po imieniu tego, co przeżyła ofiara. Rozróżnienie między torturami a niehumanitarnym traktowaniem ma zasadnicze znaczenie w kontekście przemocy domowej. Jeżeli państwo spotyka się z potępieniem za to, że pozwala, aby jego obywatelki były poddawane torturom, pozytywny obowiązek ochrony jest jeszcze bardziej kategoryczny. Ponadto państwo będzie musiało sprostać wyższemu standardowi, jeśli chodzi o przyznanie odszkodowania i odpowiedniego zadośćuczynienia dla ofiary. Właśnie z tego powodu nie mogłem również zaaprobować kwoty odszkodowania przyznanej skarżącej w niniejszej sprawie.

10. Biorąc pod uwagę wszystkie okoliczności sprawy, w których wystąpiło nagromadzenie okoliczności dotyczących szkodliwej męskości, prowadzących do poważnego naruszenia godności oraz nietykalności fizycznej i psychicznej skarżącej, jak również rozmyślne postępowanie sprawcy, zastanawiam się, co jeszcze jest potrzebne do stwierdzenia tortur na

²¹ Sprawozdanie specjalnego sprawozdawcy ds. tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, Rada Praw Człowieka trzydziesta pierwsza sesja A/HRC/31/57 (2016), 9.

²² Tamże, 8.

podstawie art. 3.²³ Po stwierdzeniu tortur nie powinno się ich porównywać z jeszcze gorszymi przypadkami tortur, które bezsprzecznie występują. W omawianym przypadku znamiona tortur zostały wyraźnie spełnione. Jakikolwiek bagatelizowanie cierpienia jest sprzeczne z intencją Trybunału polegającą na potępieniu wszelkich form przemocy domowej i domaganiu się proaktywnego państwa, które wypełnia swój pozytywny obowiązek przeciwdziałania utrzymującym się nierównościom płci.

2. Probiez ze sprawy *Osman* nie jest skuteczny w sprawach dotyczących przemocy domowej

11. Państwo ma pozytywny obowiązek zapobiegania i ochrony, którego zakres jest trudny do określenia przed ustaleniem okoliczności konkretnej sprawy. Sprawa *Osman przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*²⁴ posłużyła jako miernik, według którego mierzony jest pozytywny obowiązek Państwa do ochrony. Aby zaistniał pozytywny obowiązek, konieczne jest ustalenie, czy władze wiedziały lub powinny były wiedzieć o rzeczywistym i bezpośrednim zagrożeniu życia danej osoby w związku z czynami zabronionymi osoby trzeciej i czy nie podjęły działań, do których były uprawnione, a których podjęcia można było od nich zasadnie oczekiwać. Sprawa *Osman* dotyczyła braku ochrony prawa do życia Ali i Ahmeta Osmanów, ale od tamtej pory ów probierz uległ zmianie i jest stosowany w innych obszarach pozytywnych zobowiązań państwa, w tym w sprawach dotyczących przemocy domowej.²⁵

12. Niemniej jednak probierz ze sprawy *Osman* nie osiąga swojego celu, jeśli traktuje się go dosłownie. „Rzeczywiste i bezpośrednie zagrożenie” w kontekście przemocy domowej oznacza, że zagrożenie, czyli sprawca przemocy, znajduje się już w bezpośredniej bliskości ofiary i ma zamiar zadać jej pierwszy cios. Gdyby probierz miał być stosowany w taki sposób, pojawiłyby się dwa problemy. Po pierwsze, wszelkie działania ochronne oferowane przez państwo byłyby spóźnione, a po drugie, państwo miałoby uzasadnioną wymówkę, aby nie działać na czas, ponieważ nie można zakładać, że ofierze będzie stale towarzyszył przedstawiciel państwa, który może przyjść z pomocą. W związku z tym „bezpośredniość” probierza ze sprawy *Osman* nie sprawdza się w kontekście przemocy domowej. Proponowałbym raczej, jak to uczyniłem wcześniej w sprawie *Valiulienė przeciwko Litwie*, aby standardem, według którego państwo jest pociągane

²³ Aby zapoznać się z prowokującą do myślenia dyskusją na temat przemocy domowej i jej związku z torturami, polecam lekturę Isabel Marcus, „Reframing Domestic Violence as Torture or Terrorism”, Collection of Papers No. 67, Faculty of Law, Niš, 2014.

²⁴ Zob. *Osman przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, nr 23452/94, § 116, 28 października 1998 r.

²⁵ Por. *Opuz przeciwko Turcji*, nr 33401/02, § 130, 9 czerwca 2009, oraz *Hajduova przeciwko Słowacji*, nr 2660/03, § 50, 30 listopada 2010 r.

do odpowiedzialności, było to, czy państwo wie lub powinno wiedzieć, że pewna grupa jego ludności, taka jak kobiety, jest narażona na powtarzającą się przemoc i czy nie zapobiega krzywdzie członków tej grupy ludności, gdy stoją oni w obliczu obecnego (ale jeszcze nie bezpośredniego) zagrożenia.²⁶ W związku z tym standard należytej staranności, według którego oceniane jest działanie lub brak działania państwa, obejmuje szerszy przedział czasowy, poczynawszy od momentu, w którym ryzyko przemocy domowej jest obecne, ale jeszcze nie bezpośrednio. Zaskakujące jest to, że większość zaakceptowała podejście CEDAW, zgodnie z którym przemoc ze względu na płeć nie musi stanowić „bezpośredniego” zagrożenia (par. 77 niniejszego wyroku), a następnie zastosowała pierwotny probierz ze sprawy *Osman* w par. 56 i 98. Ów brak spójnego podejścia stwarza ryzyko, że ofiary przemocy domowej nie będą chronione, ponieważ pozytywny obowiązek działania ze strony władz zostanie uruchomiony zbyt późno.

3. Potrzeba wyraźnych nakazów na mocy art. 46

13. Moja ostatnia uwaga krytyczna w odniesieniu do podejścia większości składu orzekającego dotyczy niewykorzystanej okazji do nałożenia w wyroku nakazów na mocy art. 46, co Trybunał czynił przy tak wielu okazjach²⁷. W tym względzie należy rozwinąć kilka kwestii. Po pierwsze, przemoc domowa powinna zostać wyraźnie uznana za odrębne przestępstwo w prawie krajowym.²⁸ W 2017 roku Wysoki Komisarz Rosji ds. Praw Człowieka poinformował o ustawicznym braku konkretnych przepisów dotyczących przestępstw w rodzinie i gospodarstwach domowych.²⁹ Specjalny sprawozdawca ds. przemocy wobec kobiet, jej przyczyn i skutków już w 2004 r. ponownie wyraził zaniepokojenie brakiem wyraźnych przepisów zakazujących przemocy domowej³⁰. W sprawie *O.G. przeciwko Federacji Rosyjskiej*³¹, Komitet CEDAW stwierdził, że Rosja powinna przywrócić przepis stanowiący, że przemoc domowa podlega ściganiu karnemu i uznał, że brak takiego przepisu stworzył sytuację, w której ofiara nie może dochodzić sprawiedliwości, ani nie ma dostępu do skutecznych środków prawnych i środków ochrony.³² Pominięcie przemocy domowej w katalogu przestępstw zostało odnotowane jako cecha

²⁶Zob. *Valiulienė przeciwko Litwie*, cyt. powyżej, str. 30.

²⁷ Zobacz moją opinię odrębną w sprawie *Moreira Ferreira przeciwko Portugalii (nr 2)* [WI], nr 19867/12, 11 lipca 2017 r.

²⁸ Paragrafy 80, 81 i 131 niniejszego wyroku.

²⁹ Zob. par. 45 niniejszego wyroku.

³⁰ Zob. par. 61 niniejszego wyroku.

³¹ CEDAW, Komunikat nr 91/2015, 6 listopada 2017 r.

³² Tamże, § 7.8, § 9 lit. b). Zob. również Komitet CEDAW, *Uwagi końcowe do ósmego raportu okresowego Federacji Rosyjskiej*, UN Doc. CEDAW/C/RUS/CO/8, § 22, oraz Komitet przeciwko Torturom, *Uwagi końcowe do piątego raportu okresowego Federacji Rosyjskiej*, UN Doc. CAT/C/RUS/CO/5, § 14.

odróżniająca Rosję od innych państw członkowskich Rady Europy, takich jak Turcja, Włochy i Mołdawia, gdzie przepisy dotyczące przemocy domowej owszem istniały, ale nie zawsze skutecznie chroniły kobiety.³³ Jeżeli Rosja umieści przemoc domową w katalogu przestępstw jako odrębne przestępstwo, będzie to miało duże znaczenie dla rozwiązania szczególnie trudnej sytuacji kobiet, która obecnie jest pomijana w przepisach prawa karnego.³⁴ Innymi słowy, definicja przemocy domowej jako odrębnego przestępstwa polegającego na wyrządzaniu krzywdy fizycznej, seksualnej lub psychicznej, nękanii, groźbie lub usiłowaniu wyrządzenia takiej krzywdy, w życiu prywatnym lub publicznym, przez partnera w związku intymnym, byłego partnera, członka gospodarstwa domowego lub byłego członka gospodarstwa domowego nie powieli innych obowiązujących przepisów prawnych i posiada własną moc prawną.

14. Po drugie, prawo musi zrównać kary za przemoc domową z karami za kwalifikowane typy napaści. Istnieje nadmiar informacji na temat form i skutków przemocy domowej, co powoduje szereg negatywnych skutków dla ofiar.³⁵ Niezwykle ważne jest uznanie powagi popełnienia przestępstwa przemocy domowej poprzez uchwalenie surowych przepisów, które przewidują odpowiednie zagrożenie karą dla sprawców tego przestępstwa. Uznanie przemocy domowej za przestępstwo mniejszej wagi lub wykroczenie nie oddaje sprawiedliwości wobec poważnej krzywdy kobiet, które doświadczają przemocy domowej.

15. Po trzecie, prawo musi odzwierciedlać „interes publiczny” w ściganiu przemocy domowej, nawet w przypadkach gdy kobiety decydują się nie składać skargi lub później ją wycofują.³⁶ Należy zająć się dychotomią publicznego/prywatnego charakteru przemocy domowej i rozwiązać ją poprzez konkretne projekty legislacyjne w sferze prawa karnego, aby odzwierciedlić fakt, że przemoc domowa nie jest tylko „prywatną sprawą” członków gospodarstwa domowego. Notoryczne zaniżanie liczby przypadków przemocy domowej w Rosji jest symptomem fałszywego przekonania, że przemoc domowa to sprawa prywatna.³⁷ CEDAW od dawna podkreśla, że państwa mogą być również odpowiedzialne za czyny prywatne, jeśli nie działają z należytą starannością, aby zapobiec naruszeniom praw lub ścigać i karać sprawców aktów przemocy, oraz że są również odpowiedzialne

³³ Zobacz paragraf 128 niniejszego wyroku, w którym powołano się na sprawy *Opuz przeciwko Turcji*, § 200, cyt. powyżej; *Eremia przeciwko Republice Mołdawii*, nr 3564/11, §§ 89-90, 28 maja 2013 r.; oraz *Talpis przeciwko Włochom*, nr 41237/14, § 147, 2 marca 2017 r.

³⁴ Zob. również konwencję stambulską, art. 4 i 62, w których podkreślono znaczenie skutecznego ustawodawstwa w zakresie zapobiegania, zwalczania i ścigania wszelkich form przemocy wobec kobiet.

³⁵ Światowa Organizacja Zdrowia ONZ (WHO), *Global Status Report on Violence Prevention [Światowy raport o stanie zapobiegania przemocy] 2014*, na str. 8.

³⁶ Zob. par. 99 niniejszego wyroku.

³⁷ Zob. par. 120-121 niniejszego wyroku.

za wypłatę odszkodowania.³⁸ Prawo karne musi potwierdzać rolę władz publicznych w zapobieganiu, ściganiu i karaniu sprawców wszelkich przypadków przemocy domowej.³⁹

16. Po czwarte, prawo musi przewidywać mechanizm natychmiastowego reagowania w odniesieniu do dochodzenia ścigania incydentów związanych z przemocą domową.⁴⁰ Zważywszy na poważne niebezpieczeństwo, w jakim może znaleźć się wiele kobiet, nie wystarczą opieszale mechanizmy dochodzenia i ścigania. Podkreślono to już w rezolucji 1984/14 Rady Gospodarczej i Społecznej ONZ w sprawie przemocy w rodzinie⁴¹ oraz w rezolucji 40/36 Zgromadzenia Ogólnego ONZ, w której wezwano państwa członkowskie do zapobiegania przemocy domowej poprzez pilne działania obejmujące odpowiednią pomoc ofiarom.⁴² W sprawie *Opuz przeciwko Turcji* wymóg niezwłoczności i rozsądnego tempa został już określony jako element skutecznego dochodzenia.⁴³ W sprawie *P.M. przeciwko Bułgarii* Trybunał skrytykował fakt, że pilne czynności śledcze, takie jak powołanie zespołu ekspertów w sprawie gwałtu i przesłuchanie ofiary, trwały zbyt długo, aby można je było uznać za skuteczne czynności dochodzeniowe.⁴⁴ CEDAW podobnie potępiło nieadekwatne środki reagowania, które narażają kobiety na zwiększone ryzyko przemocy domowej.⁴⁵ Jednym ze sposobów realizacji pilnych środków jest możliwość wydawania nadzwyczajnych zakazów zbliżania się. Rada Europy uznała nadzwyczajne zakazy zbliżania się za odpowiedni środek ochrony kobiet „w sytuacjach bezpośredniego zagrożenia”, nawet jeśli nie doszło jeszcze do popełnienia żadnego przestępstwa.⁴⁶ W ten sposób dochodzimy do piątego wymogu, który powinien być uwzględniony w rosyjskim ustawodawstwie karnym, a mianowicie możliwości stosowania aresztu prewencyjnego.

17. Po piąte, prawo musi przewidywać sankcję, która w razie potrzeby umożliwi prewencyjne zatrzymanie sprawcy.⁴⁷ Jest to szczególnie ważne,

³⁸ Zalecenie Ogólne CEDAW nr 19: Przemoc wobec kobiet, 1992, par. 9.

³⁹ Zob. również konwencję stambulską, art. 55, oraz Zalecenie Ogólne CEDAW nr 28 w sprawie podstawowych obowiązków Państw Stron na mocy art. 2 Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet z dnia 16 grudnia 2010 r., par. 34.

⁴⁰ Paragrafy 91 i 96 niniejszego wyroku.

⁴¹ Rezolucja UNESC 1984/14 w sprawie przemocy w rodzinie.

⁴² Zob. rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ w sprawie przemocy domowej z 29 listopada 1985 r.

⁴³ *Opuz przeciwko Turcji*, cyt. powyżej, §150.

⁴⁴ *P.M. przeciwko Bułgarii*, nr 49669/07, §§ 65-6, 24 stycznia 2012 r.

⁴⁵ CEDAW, *A.T. przeciwko Węgrom*, komunikat nr 2/2003, zalecenia II(c) i II(f) (2005).

⁴⁶ Zob. art. 52 konwencji stambulskiej, a także Rada Europy: *Nakazy doraźne w sytuacjach przemocy domowej: Artykuł 52 konwencji stambulskiej — Zbiór dokumentów poświęconych Konwencji Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej*, 28 (2017).

⁴⁷ Paragrafy 82 i 132 niniejszego wyroku. W przypadku istnienia jasnych i przekonujących dowodów na to, że oskarżony stanowi zagrożenie dla ofiary, na mocy przepisów dotyczących postępowania karnego powinna istnieć możliwość zastosowania aresztu prewencyjnego.

biorąc pod uwagę ustalenia większości składu orzekającego, że obecne ramy prawne nie chronią w wystarczającym stopniu przed wieloma formami przemocy i dyskryminacji wobec kobiet, takimi jak molestowanie, prześladowanie, wywieranie przymusu oraz nadużycia psychiczne lub ekonomiczne.⁴⁸ W związku z tym przepisy powinny określać przesłanki fakultatywnego zastosowania przez sądy krajowe aresztu prewencyjnego, co powinno obejmować między innymi przypadki, w których istnieje ryzyko eskalacji przemocy fizycznej lub innych form znęcania się, myśli zabójcze, groźby lub usiłowania, prześladowanie, obsesyjne zachowanie, próby zakończenia związku przez ofiarę itp.

18. Wreszcie ustawa musi określać odpowiednie ramy szkolenia sędziów, prokuratorów i funkcjonariuszy organów ścigania, tak aby mogli oni odpowiednio wdrażać środki legislacyjne dotyczące przemocy domowej. Konieczna jest zmiana mentalności, aby wyeliminować problematyczną bezczynność organów sądowych i prokuratorskich oraz funkcjonariuszy policji w odniesieniu do przypadków przemocy domowej. Można to osiągnąć poprzez szkolenia uwrażliwiające, które przedstawiają przemoc domową jako naruszenie praw człowieka, powodujące odpowiedzialność za ochronę, dochodzenie i ściganie sprawców. Szkolenie organów publicznych musi iść w parze z podnoszeniem świadomości społecznej w zakresie krajowych zmian prawa oraz ich skutków dla potencjalnych sprawców i ofiar. Powtórzono również, że szkolenie pracowników socjalnych, nauczycieli i pracowników służby zdrowia w zakresie rozpoznawania przemocy domowej i radzenia sobie z nią jest ważnym elementem zapobiegania.⁴⁹

19. Położenie nacisku na moc wiążącą i wynikające z tego zobowiązanie Rosji do podjęcia działań w celu naprawienia naruszeń jest kluczowym krokiem końcowym, aby stworzyć impuls, który może być wykorzystany przez parlamentarzystów w pozwanym państwie, jak również przez Komitet Ministrów w celu zażądania przestrzegania ostatecznego wyroku. Sprawa nie jest „zakończona” z chwilą rozstrzygnięcia jej przez Trybunał w Strasburgu. Wyrok Trybunału powinien raczej zadziałać jak katalizator, uruchamiając szereg zmian, które zrekompensują skarżącej doświadczenie naruszeń praw człowieka, a jeśli te mają charakter systemowy, jak w niniejszej sprawie – dając przyczynek do rewizji polityki, która doprowadzi do zmiany w zakresie poszanowania praw człowieka przez pozwany rząd. Aby dokonać tej zmiany, konieczne jest podjęcie znacznych wysiłków. Konteksty, w których funkcjonują systemowe nierówności płci, są niezwykle trudne do rozwikłania i zmiany. Dlatego też szczególne znaczenie ma podkreślenie wszystkich istotnych aspektów konwencji, które mogą być przydatne w inicjowaniu zmian, w tym nakazów na mocy art. 46.

⁴⁸ Zob. par. 128 niniejszego wyroku.

⁴⁹ Zob. Komisja ds. Równości Płci Rady Europy, *Opracowanie analityczne dotyczące wyników 4. rundy monitoringu wdrażania Zalecenia Rec(2002)5 w sprawie ochrony kobiet przed przemocą w państwach członkowskich Rady Europy*, 49 (2014).

20. Podsumowując, z wykonania niniejszego wyroku powinny wynikać następujące konkretne reformy prawa materialnego i procesowego:

1) prawo winno definiować przemoc domową jako odrębne przestępstwo;
2) prawo winno zrównać karalność przestępstwa przemocy domowej z karalnością najcięższych form napaści;

3) prawo winno zawierać przestępstwo przemocy domowej ścigane z oskarżenia publicznego, odzwierciedlając „interes publiczny” w ściganiu przemocy domowej, nawet w przypadkach, gdy ofiara nie złożyła skargi lub później ją wycofała;

4) prawo winno określać pilny tryb postępowania karnego w przypadkach dochodzenia w sprawach o przemoc domową oraz przewidywać mechanizm natychmiastowego reagowania w związku z dochodzeniem i ściganiem przypadków przemocy domowej;

5) prawo winno przewidywać prewencyjne zatrzymanie sprawcy, jeżeli zostanie to uznane za konieczne;

6) prawo winno uznawać potrzebę odpowiedniego szkolenia organów sądowych i prokuratorskich oraz policji, tak aby zapewnić skuteczne wdrożenie opisanych powyżej innowacyjnych środków legislacyjnych oraz uznanie równości płci.

Podsumowanie

21. Zgadzam się z opinią większości, z wyżej wymienionymi zastrzeżeniami. Pochwalam istotne kroki, które zostały podjęte w celu uznania przemocy domowej za autonomiczne naruszenie praw człowieka, mogące skutkować uruchomieniem art. 3 Konwencji. Jestem szczególnie zadowolony, że podkreślono znaczenie interpretacji i stosowania z uwzględnieniem aspektu płci. Teraz nadszedł czas na konsekwentne wdrażanie tego podejścia uwzględniającego aspekt płci, którego celem jest wyeliminowanie nierówności płci, a wraz z nią całkowicie poniżającego zjawiska, jakim jest przemoc domowa.

ZGODNA OPINIA SĘDZIEGO DEDOVA

Zgadzam się z opinią odrębną sędziego Pinto de Albuquerque w zakresie jego analizy obowiązków państwa wynikających z art. 3 Konwencji. Głosowałem jednak z większością w kwestii słusznego zadośćuczynienia.

OPINIA ODREBNA SĘDZIEGO SERGHIDESA

1. W pełni podpisuję się pod odrębną opinią sędziego Pinto de Albuquerque. Chciałabym jednak podkreślić znaczenie zasady skuteczności w kontekście art. 3 Konwencji.

A. Rozróżnienie pomiędzy „torturami”, „niehumanicznym traktowaniem” i „poniżającym traktowaniem” w art. 3 Konwencji

2. Wynikające z art. 3 Konwencji do niepoddawania torturom ani niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu rozróżnia naruszenia doznane przez ofiarę według ich intensywności. Jest to jedyne postanowienie Konwencji, które określa klasyfikację w zależności od intensywności naruszenia. Z treści oraz przedmiotu i celu art. 3 wynika, że jego brzmienie w obecnym kształcie niewątpliwie było zamierzone.

B. Rozróżnienie art. 3 w świetle zasady skuteczności

3. Moim skromnym zdaniem, gdyby Trybunał błędnie zakwalifikował naruszenie jako „niehumaniczne traktowanie” zamiast „tortur”, podważyłoby to poziom ochrony prawa wynikającego z art. 3 i ochrony ofiary, jak również jej godności ludzkiej. Taka błędna klasyfikacja, nieodpowiadająca rzeczywistej intensywności naruszenia, byłaby sprzeczna z treścią oraz przedmiotem i celem art. 3. Rozróżnienie wymienionych w art. 3 trzech rodzajów naruszeń zależnie od ich intensywności opiera się na zasadzie skuteczności, według której, aby móc zapewnić w pełni skuteczną ochronę prawa na podstawie art. 3, Trybunał musi właściwie ocenić intensywność naruszenia i odpowiadający mu pozytywny obowiązek pozwanego państwa w odniesieniu do takiego naruszenia, biorąc pod uwagę znaczenie, próg i różnice między trzema odrębnymi rodzajami naruszenia.

4. Poparcie dla proponowanego poglądu – mianowicie, że wymogiem zasady skuteczności jest, aby kwalifikacja naruszeń wchodzących w zakres art. 3 została prawidłowo ustalona według ich intensywności, można wywnioskować z tego, co Trybunał stwierdził w sprawie *Selmouni przeciwko Francji* [WI], 25803/94, § 101, ETPC 1999-V:

„Trybunał już wcześniej badał sprawy, w których stwierdził, że dopuszczono się traktowania, które można określić jedynie jako tortury [...] Jednakże, mając na uwadze fakt, że Konwencja jest „żywym instrumentem, który musi być interpretowany w świetle aktualnych warunków” ... Trybunał uważa, że pewne czyny, które w przeszłości były klasyfikowane jako „niehumaniczne i poniżające traktowanie”, w przeciwieństwie do „tortur”, mogą być w przyszłości klasyfikowane inaczej. Trybunał uznał, że coraz wyższe standardy wymagane w sferze ochrony praw człowieka wymagają odpowiednio większej stanowczości w ocenie naruszeń podstawowych wartości demokratycznych społeczeństw.” (wyróżnienie własne).

Powyższe stwierdzenie jest adekwatne i istotne dla omawianej kwestii w dwóch aspektach: nie tylko łączy ocenę tego, co jest „torturą” z ochroną praw człowieka, a więc z zasadą skuteczności (choć w sformułowaniu pośrednim), ale także sprawia, że ta ostatnia, poprzez doktrynę żywego instrumentu, może wymagać obecnie większej stanowczości w ocenie „tortur”. Jest to konieczne – jak wspomniano w stanowisku Trybunału – ze względu na „coraz wyższe standardy wymagane w zakresie ochrony praw człowieka i podstawowych wolności”. Takie sformułowanie, jak również przyznanie przez Trybunał w tej sprawie, „że niektóre czyny, które w przeszłości były klasyfikowane jako „niehumanitarne i poniżające traktowanie” w przeciwieństwie do „tortur”, mogą być w przyszłości klasyfikowane inaczej” oraz jego wniosek w tej sprawie stwierdzający naruszenie stanowiące tortury (zob. paragraf 105 niniejszego wyroku) pokazują, że Trybunał dokonał zaawansowanej i postępowej interpretacji art. 3 zgodnie z wymogami Preambuły Konwencji, a mianowicie „ochrony oraz rozwoju praw człowieka i podstawowych wolności”.

C. Wniosek Trybunału w świetle zasady skuteczności

5. Niestety, wniosek Trybunału, że pozwane Państwo nie wywiązało się z obowiązku dochodzenia w sprawie „złego traktowania”, którego doświadczyła skarżąca (zob. paragraf 101 wyroku), zamiast stwierdzić, że Państwo w rzeczywistości nie przeprowadziło dochodzenia w sprawie „tortur”, opiera się na błędnej ocenie faktów i błędnej kwalifikacji rodzaju naruszenia, którego doznała skarżąca (zob. opinia odrębna sędziego Pinto de Albuquerque). W związku z tym Trybunał nie zapewnił skarżącej skutecznej ochrony wymaganej przez art. 3.

6. Ta błędna ocena doprowadziła do obniżenia kwoty zadośćuczynienia należnego z tytułu szkody niemajątkowej. Podobnie jak sędzia Pinto de Albuquerque, proponowałbym, aby w niniejszej sprawie przyznać wyższą kwotę. Zgodnie z zasadą skuteczności i utrwalonym orzecnictwem Trybunału, interpretacja i stosowanie postanowień Konwencji muszą być praktyczne i skuteczne, a nie teoretyczne i iluzoryczne.